

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра Фінансів ім. С.І. Юрія**

КАРПА Тарас Григорович

**ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: МИТНІ АСПЕКТИ**

Спеціальність: 072 фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок
Освітньо-професійна програма: митна справа

кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент групи ФМСм-21
Карпа Тарас Григорович
_____ підпис

Науковий керівник: к.е.н., доцент
Бондаренко Є.П.
_____ підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
_____ підпис

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	6
1.1. Економічна сутність та особливості фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	6
1.2. Податковий інструментарій та митні платежі в системі фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	12
Розділ 2. Сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності та прагматика її митного регулювання в Україні.....	21
2.1. Аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності.....	21
2.2. Митні аспекти фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану.....	28
Розділ 3. Напрями вдосконалення митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	37
3.1. Світові тенденції та підходи тарифного і нетарифного регулювання.....	37
3.2. Пріоритети митного регулювання в Україні.....	42
Висновки.....	48
Список використаних джерел.....	51
Додатки.....	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Поява складних проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) стало одним з ключових питань, вирішення якого є пріоритетним для держави на сучасному етапі розвитку української економіки. Це вимагає великого досвіду фіскального регулювання імпортно-експортних операцій та залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. Фіскальне регулювання ЗЕД базується головним чином на застосуванні податкового інструментарію у процесі здійснення експортно-імпортних операцій. Встановлення ставок та застосування інших елементів митних платежів нині вимагає не аби-якого вміння. Це пов'язано з тим, що війна росії проти України створила потужну економічну кризу, вихід з якої вимагає як підтримки вітчизняних виробників та імпортерів (а це спонукає до зниження митних тарифів при імпорті) так і наповнення Держаного бюджету України за рахунок митних платежів (а це потребує підвищення ставок митних платежів). Ця та інші дилеми, які виникають на нинішньому етапі функціонування держави надзвичайно актуалізують питання фіскального загалом та митного регулювання, зокрема. Ще більшою мірою описана проблематика ускладнюється зовнішніми зобов'язаннями України перед міжнародними організаціями.

Зважаючи на зазначене, обрана для дослідження тема є актуальною та своєчасною.

Проблематику фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності досліджували В. Вишневський, С. Герчаківський, І. Гончаренко, О. Гребельник, Н. Дудченко, В. Жук, Н. Злепко, М. Каленський, Ю. Макогон, П. Пашко, О. Тищенко, В. Франчук, Н. Шупрудько та ін. Поряд із переліченими науковцями, на особливостях митного регулювання ЗЕД сконцентрували свою увагу В. Андрійчук, К. Захожай, Є. Іванов, Н. Рудик, Н. Сивульська, А. Шолом та ін.

Відаючи належне здобуткам перелічених науковців, зазначимо про необхідність пошуку нових підходів митного регулювання ЗЕД як складової

фіскальних інструментів в сучасних умовах воєнного стану.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні основи митних аспектів фіскального регулювання ЗЕД, проаналізувати особливості митного регулювання в Україні, виявити проблеми його здійснення та запропонувати напрямки удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- розкрито економічну сутність та особливості фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- охарактеризовано податковий інструментарій та митні платежі в системі фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- проаналізовано сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
- висвітлено митні аспекти фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану в Україні;
- представлено світові тенденції та підходи тарифного і нетарифного регулювання;
- наведено пріоритети митного регулювання в Україні.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Предмет дослідження: митні аспекти фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, порівняння, групування, метод наукової абстракції, історичний, графічного зображення та динамічних порівнянь.

Практична значимість отриманих результатів дослідження. Отримані висновки та рекомендації можуть бути використані у процесі вдосконалення митно-тарифного регулювання ЗЕД в Україні, зокрема запропоновано: посилити діалог з митницями країн-торговельних партнерів України та вжити заходів для виявлення і ліквідації корупційних схем у зовнішньоекономічному секторі.

Апробація результатів роботи. Апробація результатів дослідження відбулася на XXI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 24 травня 2024 р.) (тема доповіді: Митні аспекти Уругвайського раунду торгових переговорів). Крім цього тези доповіді розміщено у збірнику наукових праць кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету «Фінансове забезпечення сталого розвитку» (тема публікації: Теоретична сутність фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний текст складає 59 сторінок (основний 48) і включає 4 таблиці, 5 рисунків та 4 додатки. Список використаних джерел налічує 36 одиниць і розміщений на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Економічна сутність та особливості фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Державне регулювання використовується в інтересах суспільства в цілому, стимулюючи національну економічну активність та обмежуючи негативні процеси. Ефективність державного регулювання залежить від вибору відповідних інструментів та визначення пріоритетних цілей економічної політики. Тому таке регулювання ґрунтується на використанні методів та інструментів, які є прямими та непрямими регуляторами економічних процесів (додаток А).

Непряме регулювання державою економічних процесів базується переважно на товарно-грошових важелях, які формують «правила гри» в ринковій економіці та визначають економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності.

Прямий метод державного регулювання економіки ґрунтується на державній владі, яка не пов'язана зі створенням додаткових матеріальних стимулів або ризиком економічних втрат. З розвитком ринкової економіки сфера непрямого регулювання значно розширилася, а можливості прямого втручання держави в процес розширеного відтворення звузилися.

Нормативно-правові методи державного регулювання економіки використовується для встановлення правових рамок, в яких діють учасники ринку, шляхом прийняття законів та інших нормативно-правових актів, а також для забезпечення механізмів їх реалізації й управління ними. Адміністративні методи ґрунтуються на державній владі і поділяються на заборонені, дозволені та обов'язкові заходи.

Роль економічних методів полягає у створенні економічного середовища, що впливає на суб'єктів ринку в необхідному напрямку прояву їх дії у суспільстві для вирішення актуальних завдань соціально-економічного розвитку держави.

Фінансове регулювання посідає особливе місце серед економічних інструментів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси. Ефективність фіскального та монетарного регулювання є предметом постійних дискусій серед науковців та економістів-практиків з огляду на його результативність у різних соціально-економічних ситуаціях.

Фіскальне регулювання відповідно до форми впливу є непрямим методом державного регулювання, який базований не на застосуванні безпосереднього примусу щодо суб'єктів господарювання, а передбачає використання їх економічних інтересів. При використанні інструментарію фіскальної політики, державою створюються умови, при яких економічні суб'єкти враховують в процесі здійснення своєї діяльності державні інтереси, оскільки це для них стає вигідним, натомість не вигідною є опортуністична поведінка.

Як стверджують С. Герчаківський та В. Сідляр «зважаючи на досвід розвинутих країн, можна констатувати, що фіскальне регулювання є ефективним методом досягнення визначених цілей у зовнішньоекономічній політиці. На певному етапі розвитку за конкретних умов органи державного управління мають використовувати фіскальний інструментарій для створення ефективної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, враховуючи їх особливості впливу» [5, с. 15].

Однією зі стратегічних цілей фіскальної політики є фінансування бюджету та оптимізація видатків, особливо в умовах рецесії та воєнних дій. Наукове обґрунтування впровадження механізму фінансового регулювання дозволить підвищити конкурентоспроможність української економіки, посилити інноваційно-інвестиційну складову розвитку та позитивно вплинути на процеси структурної перебудови реального сектору економіки. Тому в межах цього дослідження необхідно виділити окремий напрямок фіскальної політики –

фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

О. Данілов стверджує, що «фіскальне регулювання економіки це злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання» [29, с. 29]. Т. Паєнко доповнюючи трактування поняття «фіскальне регулювання», пропонує розглядати її як «узгоджений та збалансований вплив фіскальних інструментів на об'єкти фіскального регулювання» [25].

У процесі дослідження класичної і сучасної наукової літератури ми виявили відсутність дефініції поняття «фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності». Проте «потенційна активізація зовнішньоекономічних відносин України, посилення її участі у світогосподарських процесах і, в першу чергу, за рахунок міжнародної торгівлі, значна частка надходжень до державного бюджету від зовнішньоекономічної діяльності підвищують рівень вимог щодо фіскального регулювання цієї сфери діяльності, робить актуальним дослідження і вимагає постійного вдосконалення існуючої системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності» [31, с. 32].

Близьким до досліджуваного нами є поняття «фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності». В. Франчук та Н. Шупрудько розуміють під ним: «процес розробки та застосування відповідних державних інструментів, важелів та санкцій, спрямованих на зміну регулятивного впливу на зовнішньоторговельну сферу з метою захисту національних економічних інтересів» [31, с. 32]. Науковці також вважають, що «фіскальне регулювання ЗТД з позицій системного підходу можна розглядати як динамічну систему державних регулятивних заходів з використанням інструментів, важелів, стимулів та санкцій, за допомогою яких забезпечується захист національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній сфері» [31, с. 32]. Погоджуючись із наведеною дефініцією, слід зауважити, що поняття «фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності» є ширшим, оскільки крім торговельної складової враховує також інші види діяльності, яку здійснює країна на міжнародному рівні. Однак, слід справедливо визнати, що торговельна діяльність становить лівову частку в зовнішньоекономічній, тому у процесі

нашого дослідження можна опиратися на наведену дефініцію.

В контексті розгляду фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах ринкової економіки доцільно розглянути концепції лібералізму та протекціонізму.

Протекціонізм ґрунтується на необхідності захисту вітчизняних виробників шляхом встановлення економічних бар'єрів для іноземних виробників. Прикладами такої політики є тарифне регулювання, імпорتنі квоти, технічні регламенти та податкове регулювання. Лібералізм, з іншого боку, означає усунення економічних і технічних обмежень у зовнішній торгівлі. Обидві концепції ґрунтуються на ринкових механізмах і на практиці часто використовуються як комбінація заходів, спрямованих на підтримку та заохочення як виробництва в середині країни, так і торговельної діяльності на світовому ринку вітчизняних та іноземних підприємств.

Впровадження протекціонізму та лібералізації має бути системним і узгодженим із загальною політикою економічного регулювання держави. Наприклад, протекціонізм не повинен використовуватися як домінуюча доктрина регулювання зовнішньоекономічних відносин в умовах низької інвестиційної привабливості. Це пов'язано з тим, що протекціонізм може призвести до зниження рівня життя та монополізації секторів економіки, які би були знищені в умовах відкритої конкуренції. У цьому контексті варто зазначити, що головною метою держави є забезпечення добробуту її громадян (відповідно до Конституції України) і що регуляторна політика держави має бути направлена не на підтримку представників великого підприємництва, а на підвищення рівня життя громадян України.

З іншої сторони, домінуюча економічна доктрина лібералізму може створити умови, при яких буде втрачена економічна незалежність та знищене національне виробництво. Тому їх використання має відповідати загальним тенденціям розвитку відповідного сектору. В результаті аналізу наведених та інших аспектів можна вважати, що використання таких взаємно протилежних доктрин економічного розвитку у податковому регулюванні

зовнішньоекономічної діяльності повинно здійснюватися враховуючи потреби економіки та для створення умов, при яких громадян країни будуть комфортно жити.

Прикладом доцільності запровадження вищого рівня лібералізації у регулюванні потоку товарів з-за кордону є автомобільна промисловість. З часів незалежності автомобільна галузь є висококонцентрованим ринком, на якому домінує невелика кількість гравців. При цьому право пересічного українця на володіння якісним автомобілем так і не було реалізовано.

Економічні та технічні обмеження на імпорт автомобілів пояснюються захистом вітчизняного виробника та збільшенням надходжень до бюджету. Однак частка автомобілів вітчизняного виробництва значно зменшилася з часів незалежності. Це свідчить про те, що протекціоністська політика на цьому ринку є неефективною і має бути замінена іншими заходами для пожвавлення галузі.

Політика заохочення експорту та обмеження імпорту не завжди є оптимальною. Це пов'язано з тим, що непродумані втручання в систему зовнішньої торгівлі можуть призвести до дефіциту окремих товарів на внутрішньому ринку країни. Прикладами можуть слугувати запровадження квот на експорт певних видів продукції сільського господарства з України або зменшення мита на імпорт енергоносіїв, палива, паливно-мастильних матеріалів, потреби на споживання яких не задовольняє внутрішнє виробництво. Тому податкова політика повинна узгоджуватися з макроекономічними процесами всередині країни, забезпечувати поліпшення інвестиційного клімату та створення умови для підвищення рівня життя населення. У цьому контексті фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності необхідно сприймати як важливу складову політики економічного розвитку держави, що налагоджує міжнародне співробітництво, реалізує власну зовнішньоекономічну стратегію та створює необхідні умови для ефективного захисту економічних, політичних, культурних та інших державних інтересів на світовому ринку.

Важливою складовою здійснення фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності є досягнення необхідного ступеня прозорості в

системі справляння та використання податків. Платникам податків має бути відомо, як витрачаються кошти, сплачені ними до державного бюджету, і кожен повинен мати доступ до відкритої бази даних, що містить детальну інформацію про динаміку податкових надходжень та застосовані ставки податків у розрізі товарів, послуг та країн-партнерів. Це забезпечить належний рівень громадського контролю за використанням податкових надходжень, створить необхідні умови для розробки пропозицій щодо вдосконалення системи фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також сформує довіру та розуміння суспільством економічних процесів в Україні.

Прозорість є важливою у механізмах успішної реалізації політики фінансового регулювання ЗЕД. Ці та інші результати дозволяють сформулювати стадії здійснення політики фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності (Додаток Б).

Отже, відповідно до попереднього аналізу можна зробити висновок, що ефективне здійснення фіскальної політики має базуватися на оптимальному поєднанні протекціонізму й лібералізму на всіх ринках, з якими перетинаються кордони України. Деякі товари потребують зниження ввізного мита, інші – підвищення. Критеріями прийняття будь-яких рішень є рівень забезпечення попиту внутрішніми виробниками, рівень життя населення та темпи зростання внутрішнього виробництва, що заміщує імпорт. Ця політика повинна відповідати макроекономічній ситуації, враховувати індивідуальні зовнішні та внутрішньополітичні аспекти функціонування системи міжнародних відносин, узгоджуватися з необхідними вимогами щодо прозорості та надавати вичерпну інформацію для аналізу та вдосконалення фіскальних механізмів регулювання експортно-імпортних операцій.

1.2. Податковий інструментарій та митні платежі в системі фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Фіскальне регулювання зовнішньої торгівлі базується на використанні таких інструментів, як податки на імпорتنі та експортні операції (мити, ПДВ та акцизи), субсидії, штрафи та державні замовлення. За допомогою цих інструментів держава впливає на економічні інтереси суб'єктів ЗЕД і змінює їхню поведінку, зберігаючи при цьому повну операційну незалежність. Ці інструменти відіграють особливо важливу роль у регулюванні зовнішньої торгівлі, оскільки вони повністю відповідають природі ринкових відносин.

На практиці держава регулює зовнішню торгівлю переважно через оподаткування імпорتنих та експортних операцій, і ефективність цього оподаткування значною мірою визначає рівень результативності усього комплексу державного регулювання ЗЕД.

Результативне використання податків в якості важливого інструмента регулювання зовнішньоекономічної діяльності спонукає нас розглянути їх функції.

Податки як економічна категорія виконують певні функції, які вказують на їх природу, характер, особливості та роль в економіці. Переважаюча більшість науковців дотримується думки, що податки виконують три основні функції: фіскальну, регулюючу (яку часто називають стимулюючою) та розподільчу (бюджетну). Проте, «погоджуючись з позицією А. Даниленка, у ЗЕД проявляються, насамперед, дві функції – регулююча і фіскальна» [30].

Як стверджує А. Крисоватий «регулююча функція податків проявляється в організації фінансової підтримки зовнішньоторговельної діяльності, про що свідчить практика застосування нульової ставки ПДВ на експортну продукцію. В умовах посилення процесу економічної глобалізації і міжнародної торгівлі, регулююча функція податків відображається у певному рівні захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції» [17]. Разом із цим, І. Дем'янчук

вважає, що «в залежності від вирішення певних економічних завдань регулююча функція дозволяє врівноважувати фіскальну функцію. Як засвідчують практика і наукові дослідження, ці дві функції податків у сфері зовнішньоторговельної діяльності не тільки співіснують, але і ефективно взаємодіють. Податки є не лише джерелом наповнення бюджету, а й дієвим інструментом фінансового регулювання економіки, який потрібно вміло використовувати та за допомогою якого можна здійснювати як протекціоністську економічну політику, так і забезпечувати свободу на товарному ринку. Результативність податкового регулювання зовнішньоторговельної діяльності залежить від оптимізації податків, форм оподаткування, рівнів ставок і тарифів, податкових пільг тощо» [9].

На думку Т. Паєнко «податок у ЗЕД є специфічною монопольною ціною послуг держави суб'єктам зовнішньоторговельної діяльності, і тому особливо важливо визначити рівень оподаткування, встановити оптимальну кількість податків і розподілити податковий тиск між їх платниками, з тією метою, щоб найбільш оптимально поєднувати інтереси держави і платників податку» [25]. Іншими словами, політику у сфері оподаткування ЗЕД потрібно сприймати як систему економічних заходів, спрямованих, з однієї сторони, на стабілізацію національної економіки та формування надходжень до бюджету держави, а з іншої – на підвищення інтересу суб'єктів ЗЕД покращувати свої результати діяльності.

Основною формою оподаткування у сфері зовнішньої торгівлі є система оподаткування імпорتنих та експортних операцій. Оптимізувати дану систему оподаткування можна враховуючи принципи «вигоди, адміністративної зручності і платоспроможності» [18].

Американський економіст індійського походження А. Діксіт вважає, що «застосування імпорتنих митних тарифів не є оптимальним засобом оподаткування, оскільки вони мають різноспрямований вплив на рівень захисту внутрішнього ринку і поступлення доходів до бюджету. Тому в сучасних умовах у світі проявляється тенденція до зниження рівнів ставок імпорتنих митних

тарифів і зменшення їх диференціації, що дозволяє досягти найменшого ефекту викривлення економіки» [34].

Проте, є й протилежні погляди, відповідно до яких ефективно використовувати митні тарифи можна лише за умови диференціації ставок. Вони базовані на постулатах теорії «оптимального оподаткування», яку розробив Ф. Рамсей. В основі такої теорії лежить підхід, який передбачає більш високе оподаткування кінцевих продуктів, ніж ресурсів для їх виробництва. Певною мірою з таким підходом можна погодитися, проте тільки відносно імпортного мита та враховуючи щонайменше дві обставини. По-перше, такий підхід не повинен поширюватися на сучасні найновіші технології, машини, устаткування. Ми вважаємо, що ця група товарів взагалі має звільнитися від оподаткування, за прикладом оподаткування в деяких зарубіжних країнах (Гонконг, Китай, Сінгапур, Південна Корея). По-друге, сировина, обсяг якої є достатній (для прикладу, вугілля, руди), має оподатковуватися імпортними митними платежами. В іншому випадку може спостерігатися заміщення вітчизняних виробничих ресурсів безмитними ресурсами імпортного походження, а також значне зниження податкових надходжень до бюджету держави.

Переважна більшість країн світу використовує три види ставок імпортного мита. «Кожен рівень відповідає стадії обробки продукції – сировина, напівфабрикати та готові вироби. Даний поділ ґрунтується на принципі тарифної ескалації, тобто підвищення ставок мита у міру зростання ступеня обробки продукції (імпорт сировини і матеріалів – 0,5%; напівфабрикати та комплектуючі – 5–15%; готові вироби – 15–30%). Через ескалацію імпортних тарифів здійснюється регулювання структури торгівельних зв'язків шляхом створення більш пільгового режиму для ввезення сировини і напівфабрикатів та захисту вітчизняного виробництва від продукції з високою доданою вартістю. Таку політику при регулюванні структури торгівельних зв'язків здійснюють і найбільш розвинені країни світу, за винятком Японії, яка надає перевагу у ввезенні напівфабрикатів, у порівнянні із сировиною першої стадії обробки, виходячи із міркувань екології і економії дефіцитних енергетичних ресурсів. На

сучасному етапі розвинені країни дещо знизили високі рівні імпортного мита і загальну тарифну ескалацію, але одночасно посилили використання прихованих інструментів захисту національної економіки» [31].

Експортні тарифи прийняті в більшості країн. Як правило, вони застосовуються до «стратегічних товарів», продукції видобувної промисловості та деяких продуктів харчування. Застосування цього тарифу (щодо стратегічних товарів) переслідує як суто економічні, так і політичні цілі. До них належать: зменшення пропозиції товарів, на які спостерігається дефіцит, поліпшення умов торгівлі як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, стабілізація бюджетних надходжень та оподаткування надприбутків компаній-експортерів. Особливо важливо запровадити експортні мита на товари, які часто стають об'єктами антидемпінгових розслідувань і завдають значних збитків (у випадку України це, зокрема, чорні метали та хімічна продукція). Руди, металобрухт, мінеральна вода, цінні породи деревини, окремі групи сільськогосподарської продукції та продуктів харчування також мають бути включені до переліку товарів, на які слід запровадити експортні мита в Україні.

Особливо важлива роль в процесі фіскального регулювання ЗЕД відводиться митній вартості товарів, це пов'язано з тим, що на основі неї нараховують митні платежі. «Митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари» [21]. Формулювання її дефініції це один і найскладніших процесів міжнародної митної практики.

Від того, як встановлюється та регулюється митна вартість, залежить як розмір митних платежів, так і умови, в яких працюють суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Уряди можуть змінювати рівень фінансової спрямованості митних платежів, використовуючи різні підходи до встановлення митної вартості. Наприклад, використання комбінованої тарифної ставки заохочує експорт або імпорт, тоді як встановлення митної вартості товарів на основі мінімальних або базових цін стримує експорт або імпорт.

Як засвідчує практика, «у залежності від застосування методу визначення митної вартості, ціна товару може відрізнятись на 20–50%. Тому використання певного методу визначення митної вартості товарів при перетині кордону може не тільки збільшувати обсяги митних надходжень до бюджету держави, але і бути додатковим протекціоністським бар'єром так само, як і більш високі рівні ставок мита. Це часто використовується у практиці розвинутих країн. Зокрема, у США найчастіше за митну вартість береться експортна вартість товару, або застосовується ціна їх внутрішнього ринку відносно аналогічних товарів. Використання внутрішньої ціни збільшує фіскальний тиск на 60–80%» [7].

«Одним із важливих інструментів наповнення центральних бюджетів більшості країн з ринковою економікою та дієвим засобом у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності є податок на додану вартість. Це непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм розділу V Податкового кодексу України» [4]. У структурі митних платежів, які адмініструють митні органи України, податок на додану вартість займає левову частку – від 65% до 85% загальної суми митних платежів в Україні.

Система оподаткування ПДВ може формуватись відповідно до трьох окремих варіантів оподаткування: доходу, продукції і споживання. Наведені варіанти реалізуються на базі двох принципів: принципу країни походження або принципу країни призначення.

Податок на додану вартість на споживання вважається найкращим з трьох вищезгаданих варіантів, оскільки він є найбільш економічно нейтральним. Такий підхід до оподаткування задіює найменшу базу (тільки споживання) і, відповідно, найвищу ставку податку. Деякі країни намагаються збільшити базу оподаткування, частково оподатковуючи інвестиційні товари. ПДВ за місцем призначення означає, що ПДВ або стягується з товарів, що імпортуються в країну, або відшкодовується при експорті з країни. За такої системи оподаткування ПДВ експортери не є платниками податку, а отже, не мають стимулів занижувати митну вартість експортованих товарів. Для імпортерів сума нарахованого ПДВ залежить від митної вартості товарів, тому може існувати

стимул знижувати митну вартість. Ситуація з митною вартістю змінюється на протилежну, коли застосовується принцип оподаткування ПДВ за походженням.

Як стверджують В. Франчук та Н. Шупрудько «вибір між принципом призначення і принципом походження має велике значення для розподілу глобальної податкової бази між країнами, які приймають участь у міжнародній торгівлі. При застосуванні принципу походження додана вартість експорту є частиною податкової бази країни-експортера, а принципу призначення – країни імпортера. При використанні принципу призначення активне сальдо торгового балансу розширює, а пасивне (дефіцит) скорочує базу оподаткування країни. Більшість країн світу, які використовують ПДВ, застосовують його на основі принципу призначення. Це пояснюється тим, що по-перше, він вважається більш ефективним засобом, який гарантує, що зовнішньоторгові продукти не мають елементів ПДВ країн експортерів. І, по-друге, поправки вартісної оцінки даних товарів можна зробити відносно легко і без значних втрат. Країни, які є членами митних союзів і економічних союзів, і між якими відсутній прикордонний контроль за торгівлею, використовують ПДВ на основі обмеженого принципу походження. Обмежений принцип призначення вони застосовують у торгівлі з країнами, що не входять в союз» [31].

В. Валігура зауважує, що «зі створенням єдиного внутрішнього ринку, що відбулося у 1993 р. та скасуванням прикордонного контролю торгівлі в ЄС, було передбачено, що застосування принципу країни призначення є перехідною системою справляння ПДВ, а остаточною має бути та, яка ґрунтуватиметься на застосуванні принципу оподаткування відповідно до правил країни походження» [3, с. 26]. Науковець стверджує, що «система ПДВ, яка діє в Європейському Союзі з 1993 року, є перехідною, однак функціонує вже понад чверть століття. Протягом періоду використання цієї системи за принципом країни призначення вводилися окремі зміни, які стосувалися підходів визначення бази оподаткування та переліку товарів і послуг, що підлягають оподаткуванню за зниженими ставками. Однак такі нововведення, не змінили суті системи, яка передбачає, що в торгівлі між підприємствами з різних країн-членів, зараз

здійснюється дві різні транзакції. Перша з них передбачає нульову ставку податку всередині Співтовариства у країні продавця, а друга – це придбання товарів всередині Співтовариства, що оподатковуються в країні покупця за діючими ставками. Той факт, що в такій системі реалізація в країні іншій, ніж зареєстрована компанія продавця, зазвичай, не породжує зобов'язання з ПДВ для такої компанії, став фактором, що сприяє шахрайству в межах ЄС, а складність системи досі є фактором, що гальмує розвиток торгівлі між країнами ЄС» [3, с. 27].

Акцизи за своєю природою є ефективним інструментом фіскального регулювання ЗЕД в результаті наявності таких властивостей:

- їх доволі вузька спрямованість здійснює вплив на поведінку споживачів і визначає розподіл ресурсів;
- вони є вагомим і стабільним джерелом наповнення бюджету держави і не створюють надмірного податкового навантаження;
- дешевизна і простота справляння акцизного податку і мінімальні можливості ухилення від його сплати.

Відповідно до рекомендацій СОТ та МВФ, акцизи повинні застосовуватися до основних груп товарів, таких як алкогольні та тютюнові вироби, транспортні засоби, нафта і нафтопродукти та запчастини до них. Однак у деяких країнах, особливо в країнах, що розвиваються, акцизи застосовуються і до інших груп товарів, особливо тих, що належать до предметів розкошу.

Отже, ми доходимо до висновку, що інструменти та важелі фіскального регулювання є дієвими засобами досягнення встановлених завдань відповідно до обраного зовнішньоекономічного режиму. З урахуванням кожної конкретної ситуації державні органи управління повинні вибирати ті чи інші інструменти (чи їх комбінацію), зважаючи на їхню дієвість, а також соціально-економічні умови розвитку держави.

Податкові пільги відіграють важливу роль у зовнішній торгівлі загалом та у фіскальному регулюванні ЗЕД зокрема. У більшості країн такі пільги надають для залучення інвестицій з-за кордону та покращення інвестиційного клімату.

Запровадження пільг значною мірою лібералізує інвестиційний режим та покращує бізнес-середовище для іноземних інвестицій. Один з цих видів стимулів (звичайні пільги) спрямований насамперед на поліпшення макроекономічної ситуації в країні та розвитку бізнесу. Інша частина (спеціальні пільги) прямо спрямована на стимулювання внутрішньої інвестиційної діяльності «і може бути поділена на наступні категорії:

- факторні (прискорена амортизація, пільгова оренда);
- товарні (захист товаровиробників від імпорту аналогічної продукції чи їх замінників, спрощення митних процедур);
- податкові (звільнення від оподаткування, зменшення ставок податків, податкові кредити і канікули тощо);
- фіскальні (субсидії, кредитні гарантії тощо)» [31].

В принципі, більше спеціальних пільг використовують країни з серйозною нестачею власних інвестиційних ресурсів, створюючи таким чином додаткові стимули для заохочення притоку іноземного капіталу. Однак не існує єдиної думки щодо доцільності та ефективності останніх. Скоріше, існують два протилежні погляди на їх застосування та важливість. По-перше, зв'язок між податковими пільгами та припливом іноземних інвестицій є незначним; основними факторами, що впливають на інвестиційні рішення, є загальна економічна ситуація в країні і, насамперед, прибутковість та ризикованість капітальних вкладень. По-друге, податкові стимули відіграють роль компенсатора відсутності привабливого інвестиційного клімату і є сприятливими, оскільки іноземні інвестори беруть до уваги і реагують на ці стимули.

Ми вважаємо, що хоча введення податкових пільг й створює певні труднощі, однак вони формують середовище залучення іноземних інвестицій тому їх потрібно застосовувати в Україні, а особливо в умовах сьогодення. Проте, величина пільги має встановлюватися в економічно обґрунтованих межах. Так, якщо пільги не суттєві, то інвестори на них можуть і не реагувати. Натомість надто великі розміри пільги, без їх крайньої необхідності, зазвичай

створюють значні втрати бюджету держави. Повна ж відмова від пільг, які передбачені тільки для іноземних інвесторів (спеціальні пільги), можлива тільки тоді, коли держава досягла достатнього рівня розвитку економіки і не потребує додаткових інвестицій.

У фіскальному регулюванні зовнішньої торгівлі вибір й ефективне поєднання інструментів та важелів є найскладнішим завданням. Особливо складним воно є для нашої країни, яка, з одного боку, змушена в рамках євроінтеграційних процесів відкривати свої кордони для європейських та світових товарів, а з іншого боку, має протидіяти зовнішній агресії росії і враховувати власні економічні інтереси та інтереси внутрішніх виробників.

Система фіскального регулювання ЗЕД має регулярно оновлюватися відповідно до змін у соціально-економічному розвитку та економічній політиці країни. Відсутність такої послідовності призводить до деструктивних процесів, характерних для зовнішньоекономічних відносин України. Основною причиною цього є неадекватність існуючої системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на етапі переходу до ринкової економіки. Приведення механізмів державного впливу на економіку у відповідність до сучасних вимог ускладнюється глибокими суперечностями трансформаційного процесу, що послаблює вплив держави як на економічний розвиток, так і на зовнішньоекономічні чинники.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРАГМАТИКА ЇЇ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності

Воєнний стан та пов'язані з ним умови істотно повпливали на товарообіг України та діяльність українських компаній, особливо експортерів. Структура експортно-імпортних операцій України суттєво змінилася з приєднанням нашої держави до процедури спільного транзиту. Його умови мали б стати своєрідним поштовхом для розширення ринків збуту для українських підприємців, особливо експортерів. Однак для того, щоб повною мірою скористатися цією перевагою, всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності повинні дотримуватися певних процедур та надавати відповідні гарантії.

Разом із цим, «додатковими труднощами економіки України в умовах війни є також:

1) продовження загального уповільнення темпів зростання світової економіки, а особливо нашого головного торгового партнера – Європейського Союзу, у якому окремі країни вже визнали перехід своїх економік до рецесії;

2) обмежувальні заходи щодо українського експорту сільськогосподарських товарів, які застосовуються Євросоюзом та/або окремими його членами» [22].

Стосовно імпорту товарів, варто відзначити, що «у 2023 р. він збільшився, що відбулося завдяки суттєвій фінансовій підтримці, яку надають західні партнери Україні у вигляді грантів та кредитів. Загалом, як зауважує Федерація роботодавців України, сьогодні на кожний долар, отриманий від експорту товарів, Україна імпортує товарів більш ніж на 1,71 долара. Проте навряд чи така ситуація може зберігатися досить довго [16, с. 34].

Державною службою статистики України в 2023 році опубліковано

статистичний збірник «Україна у цифрах, 2022» [28], в якому міститься інформація щодо соціально-економічного становища України у 2022 році в порівнянні з 2021 роком, 2020 роком та 2019 роком. Загальну інформацію щодо статистики по зовнішній торгівлі товарами в 2020 – 2022 роках представлено на рис. 2.1.

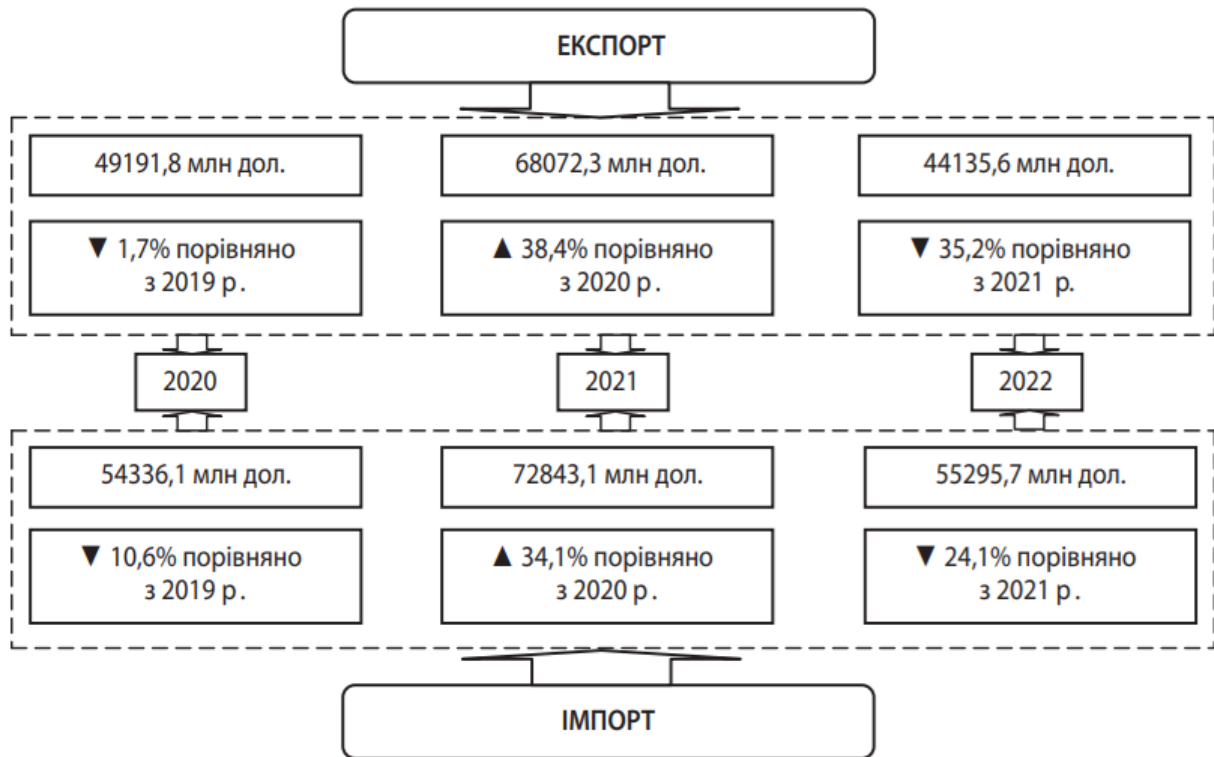

Рис. 2.1. Статистичні дані щодо зовнішньої торгівлі товарами в Україні у 2020 – 2022 роках.

Джерело: [16, с. 34].

Також, у цьому збірнику наведена структура імпорту та експорту товарів в 2022 році (рис. 2.2, рис. 2.3). Так, відповідно до інформації, наведеної Державною службою статистики України, вартість товарів, що були експортовані, становила 44 135 592,5 тис. дол. Показник експорту зернових культур в 2022 році знизився у порівнянні з 2021 роком на 26,2%, а їх вартісний показник склав 9 108,2 млн. дол.; чорних металів у 2022 році було експортовано на 67,5% менше, вартісний показник склав 4 532,4 млн. дол.; жиру та олій тваринного або рослинного походження у 2022 році було експортовано на 15,5% менше, а їх вартість становила 5 948,6 млн. дол.; зменшення експорту руди,

шлаку і золи в 2022 році відбулося на 46,7%, з вартісним показником 3 079,7 млн. дол.; також у 2022 році зменшився експорт електричних машин у порівнянні з 2021 роком на 18,5%, при їх загальній вартості – 2 557,3 млн. дол.; натомість відбулося зростання експорту насіння і плодів олійних рослин в 2022 році у порівнянні з 2021 роком на 54,3%, (їх вартість становила 3 757,7 млн. дол.); разом із цим, експортовано інших товарів на загальну вартість 15 151,8 млн. дол. США. Таким чином, спостерігається зростання попиту на зовнішньому ринку на насіння та плоди олійних культур, а також істотне зниження попиту на чорну металургію.

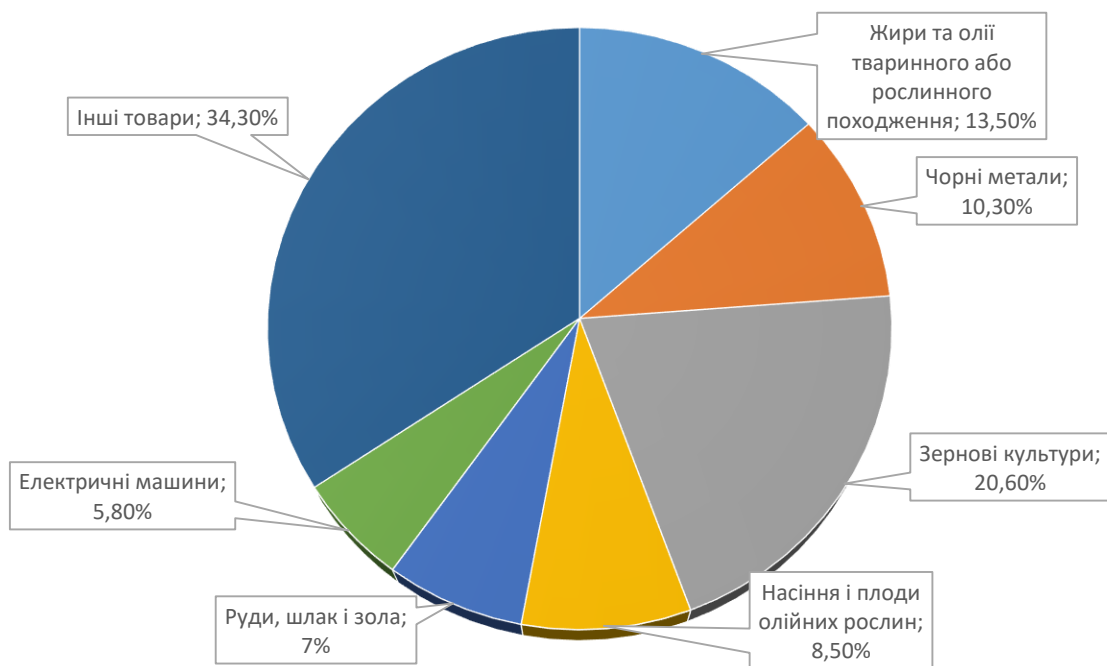

Рис. 2.2. Структура експорту товарів з України у 2022 р. (%)

Джерело: складено автором за [28].

На рис. 2.3 видно, що сукупна вартість ввезених в Україну товарів у 2022 році становила 55 295,7 млн. дол. США. Мінерального палива, нафти і продуктів її перегонки було імпортовано у 2022 році в порівнянні з 2021 роком менше на 10,6%, а вартість становила 12 811,1 млн. дол.; електричних машин було ввезено на 20,1% менше, при їх вартості 4 959,5 млн. дол.; засобів наземного транспорту (крім залізничного) імпортовано на 26,1% менше, а їхня вартість становила 5 227,9 млн. дол.; реакторів ядерних, котлів, машин було поставлено в Україну майже вдвічі менше – на 47,5%, їхня вартість становила 4 199,7 млн.

дол.; імпорт полімерних матеріалів, пластмас, теж сильно знизився – на 31,3%, а вартісний показник становив 2 469, млн. дол.; зменшилися й поставки з-за кордону фармацевтичної продукції – на 29,3%, вартість такої продукції становила 1856,2 млн. дол.; всіх інших товарів було імпортовано сукупною вартістю 23771,7 млн. дол.

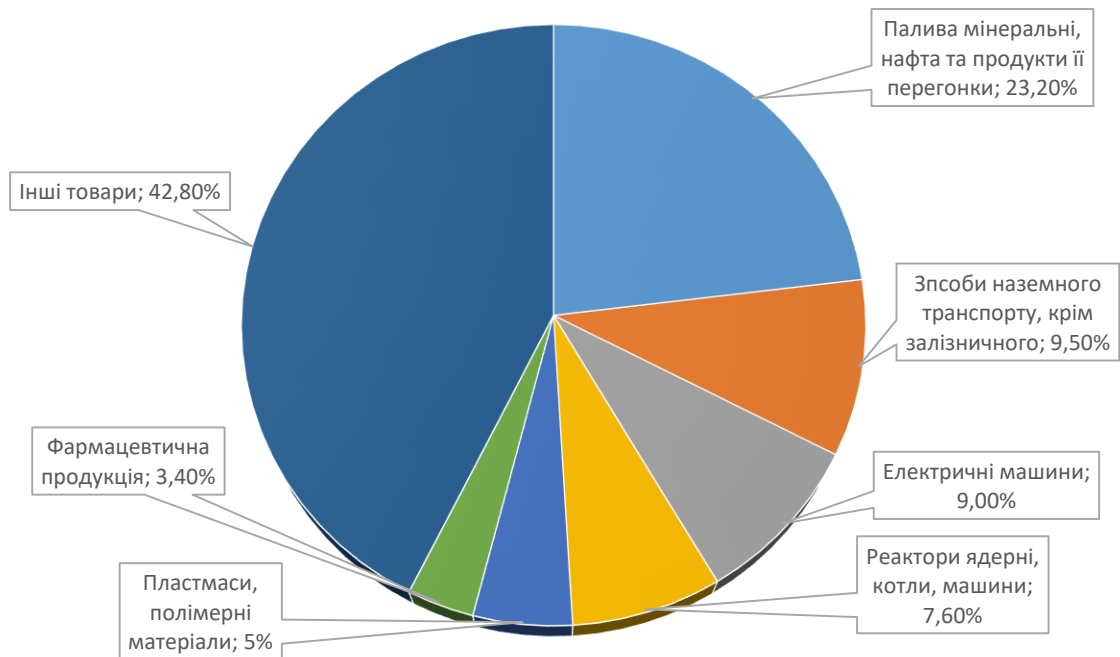

Рис. 2.3. Структура імпорту товарів в Україну у 2022 р. (%)

Джерело: складено автором за [28].

Проведений аналіз свідчить, що за даними 2022 року відбулося перевищення імпорту над експортом товарів приблизно на 25%, або на 11 160,2 млн. дол. США, що зумовлено початком війни в Україні.

Статистичні дані щодо експортно-імпортних операцій в 2018 – 2022 роках. представлено в додатку В. Проаналізувавши показники наведені в додатку В, ми дійшли таких висновків. У 2018 – 2022 роках спостерігалася загальна тенденція зниження обсягу товарів, які експортувалися. Відзначаємо два переломні моменти: 2020 рік – початок пандемії COVID-19 та 2022 рік – початок повномасштабної війни росії проти України. Як тільки Україна почала відновлюватися після пандемії, у 2021 році відбулося зростання експорту усіх наведених в дослідженні товарів, а у 2022 році, з початком воєнних дій,

зовнішній попит впав на всі товари (окрім плодів і насіння олійних культур, які майже вдвічі більше були представлені на експорт). По тих товарах, частка яких була однією із найбільших в структурі експорту, зокрема зернових культурах, спостерігаються такі тенденції: зростання у 2019 році, порівняно з 2018 роком, невелике зниження попиту в 2020 році внаслідок пандемії COVID-19), потім у 2021 році – істотне збільшення і в 2022 році – знов значний спад попиту, що зумовлено воєнними діями в Україні. Зокрема, у 2018 році зернових культур експортували на суму 7 240,6 млн. дол., в 2019 році – 9 633,3 млн. дол., в 2020 році – 9 410,7 млн. дол., в 2021 році – 12 341,7 млн. дол., в 2022 році, як уже вище зазначалося, – 9 108,2 млн. дол.

Щодо імпорту товарів, «спостерігається така сама картина: спочатку зменшення кількості ввезених товарів, потім «проривний» 2021 р., а потім знову зниження вартості, а отже, й кількості імпортованих товарів у межах від 10% до 48% за різними групами. Проте загальна тенденція превалювання імпорту над експортом спостерігається протягом усього досліджуваного періоду, а отже, як державі, так і окремим підприємствам потрібно налагоджувати стосунки з наявними країнами-партнерами та шукати шляхи розширення та зміцнення зовнішньої співпраці в галузі торгівлі. В Експрес-випуску Державної служби статистики України від 14.11.2023 р. наведено дані, що стосуються зовнішньої торгівлі України товарами за 9 місяців 2023 р. Так, за цей період експорт товарів становив 27144,8 млн дол. США, або 82,2% порівняно із 9 місяцями 2022 р., імпорт – 46547,1 млн дол., або 119,2%. Негативне сальдо склало 19402,3 млн дол. (за 9 місяців 2022 р. також негативне – 6025,8 млн дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,58 (за 9 місяців 2022 р. – 0,85). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 228 країн світу» [16, с. 36-37].

Аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі в Україні за 2023 р. (додаток Д) засвідчив, що до перших десяти товарних груп, товари яких експортували з України, відносяться: «зернові культури; тваринні, рослинні жири та олії; готові харчові продукти; чорні метали; мінеральні продукти; електричні машини;

деревина і вироби з неї; різні промислові товари; продукція хімічної промисловості; текстильна продукція. Лідером експорту є зернові культури та тваринні, рослинні жири і олії, що в загальній структурі експорту займають 23% та 16,5 % відповідно» [13, с. 72].

До перших десяти товарних груп імпорту в Україну відносяться (додаток Д): «паливна продукція; наземний транспорт, літальні апарати; продукція хімічної промисловості; електричні машини; реактори ядерні, котли; полімерні матеріали, пластмаси; недорогочінні метали; готові харчові продукти; текстильна продукція; фармацевтична продукція. Як бачимо, найбільші товарні групи імпорту склали: паливна продукція, з часткою 16,3%; наземний транспорт, літальні апарати, з часткою 12,3%; продукція хімічної промисловості, з часткою 11,7%; електричні машини, з часткою 9,4%; реактори ядерні та котли, з часткою 8,3%» [13, с. 73-74].

Оновлений меморандум між Україною та МВФ представив прогнозований обсяг експорту товарів у 2024 році в сумі 41 млрд дол. (плюс 13% до показника 2023 р.), прогнозований обсяг імпорту – 70,3 млрд дол. (плюс 11% до показника 2023 р.). При такому сценарії негативне сальдо зовнішньоторговельного обороту в 2024 р. зросте на 7,3% і становитиме 29,4 млрд дол.

Протягом восьми місяців 2023 р. структура експорту з України в розрізі країн змінилася. Найбільше товарів з України було поставлено в Польщу, проте питома вага такого постачання зменшилася з 15,5% до 13,7% (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Країни-лідери експорту з України у 2022-2023 роках

Торгові партнери за часткою товарного експорту, в %				
	За 8 місяців 2022 року, %		За 8 місяців 2023 року, %	
1	Польща	15,5	Польща	13,7
2	Румунія	7,5	Румунія	10,6
3	Туреччина	6,4	Китай	7,3
4	Китай	5,7	Туреччина	7,3
5	Угорщина	5,2	Німеччина	5,2
6	Німеччина	5,0	Іспанія	4,6

Продовження таблиці 2.1

7	Нідерланди	3,8	Італія	4,1
8	Словаччина	3,7	Нідерланди	3,9
9	Італія	3,6	Угорщина	3,7
10	Болгарія	3,3	Словаччина	3,2
11	Чехія	3,1	Чехія	3,0
12	Іспанія	2,53	Єгипет	2,76
13	Молдова	2,14	Болгарія	2,37
14	Єгипет	2,1	Молдова	2,18
15	Австрія	2,06	Індія	1,75
16	США	1,99	Австрія	1,7
17	ІНДІЯ	1,72	Литва	1,68
18	рф	1,62	США	1,37
19	Литва	1,48	Франція	1,2
20	Саудівська Аравія	1,19	Бельгія	0,92

Джерело: [13, с. 70].

Перше місце, за показником росту питомої ваги в експорті з України за вісім місяців 2023 р. посіла Румунія: +3,2%. Іспанія, яка посіла друге місце за позитивною динамікою частки експорту, збільшила закупівлі товарів з України на 53% порівняно з минулим роком до 1,1 млрд доларів США. Також зросла частка експорту України до таких країн Азії, як Китай (+1,6%), Туреччина (+0,8%) та Єгипет (+0,7%). Ізраїль та Бельгія збільшили закупівлі української продукції. Натомість Італія, Німеччина та Нідерланди скоротили закупівлі української продукції на – 5% – 11%, та – 13% відповідно.

Щодо інших країн які стали реципієнтами українського експорту можна зазначити таке: «Угорщина, яка була п'ятим споживачем українських товарів, за вісім місяців 2022 року – на початку 2023 року опустилась на дев'яту сходинку в рейтингу топу країн – реципієнтів вітчизняного експорту. Частка Угорщини в загальному експорті України знизилася з 5,2% до 3,7%. Росія у 2023 році взагалі зникла з мапи українського експорту. На 99% обвалився обсяг офіційних поставок України до країн-союзників рф: Білорусі та Ірану – з 1,7 млн дол. та 0,7 млн дол. за минулий рік до майже нуля. Зменшились частки в експортних доходах України й Болгарії, Словаччини, Австрії, США, Саудівської Аравії,

Іраку, Південної Кореї та Алжиру. Занепад торгівлі з віддаленими торговими партнерами може бути пов'язаний із блокуванням росією чорноморських перевезень з України» [27].

Крім Польщі, «Україна найбільше цього року імпортувала товарів з Німеччини – на 2,75 млрд дол., Болгарії – 1,36 млрд. дол. Більше мільярда також становив обсяг імпорту з Італії, Франції, Угорщини та Словаччини. З Румунії, яка на другому місці за обсягами експорту, Україна імпортувала товарів на 0,9 млрд дол. Найменші обсяги торгівлі між Україною та Сан-Марино: обсяг експорту цього року становив 0,1 млн дол., імпорту – 1,2 млн дол.» [19].

Підводячи підсумки зазначимо, що війна стала причиною втрат великої частки ринку експорту й імпорту. Лєвова частка металургійної галузі зруйнована. Також піддається значним руйнуванням житловий фонд України та її енергетична система. Логістика не забезпечує необхідного обсягу експорту товарів. Продовжує зростання від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі. Прийняті міри по стабілізації економіки практично не поміняли ситуацію. Орієнтована на сировинний експорт економіка в сукупності з низьким технологічним розвитком виявилась не готовою до сучасних викликів і загроз. Наведені фактори спонукають до запровадження фундаментальних, комплексних змін в економіці України.

2.2. Митні аспекти фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану

На теперішній стадії економічного розвитку світова економіка рухається надзвичайно швидкими темпами. Уряди окремих країн постійно підписують численну кількість міжнародних економічних угод. Ці угоди визначають певні умови та зобов'язання сторін щодо постачання певних товарів та послуг, їх характеру та обсягу, ставок мита, пільг і преференцій. Разом із цим, світова економічна криза, війни, політичні конфлікти та торговельні ембарго, окрім внутрішніх ризиків, несуть зовнішні загрози як економіці, так і безпеці країни,

шляхом обмеження фінансово-економічних ресурсів та створюючи нерівність серед учасників зовнішньоекономічних відносин.

Україна, поряд з десятками інших країн світу, пройшла шлях трансформації до відкритої ринкової економіки, що призвело до необхідності регулювання світового ринку і зовнішньоекономічної діяльності. У цьому контексті митне регулювання є одним з найважливіших механізмів, за допомогою якого держава регулює економічну стабільність, фінанси та національну безпеку країни у цілому.

Митне регулювання «є підсистемою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначає та контролює процес переміщення товарів і послуг через митний кордон. Саме регулювання митної діяльності розкриває основні засади та принципи формування міжнародних відносин, а також організовує ефективну, прозору та справедливую систему оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Зарубіжні науковці звертають увагу на те, що митне регулювання являє собою взаємовідносини, які відображають узгодженість фінансових відносин між двома суб'єктами: державними органами та суб'єктами господарювання резидентів та нерезидентів» [14, с. 114].

Врахування європейських стандартів митних формальностей спонукає до поступової зміни концепції митного регулювання, сприяючи прискоренню та зростанню результативності зовнішньоторговельних операцій. Однак пріоритетом у митному регулюванні є не лише створення сприятливих умов для суб'єктів ЗЕД, а й відстоювання інтересів держави, зокрема митних інтересів та митної безпеки України. Згідно зі статтею 6 Митного кодексу України «митні інтереси України – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи. Митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України» [21].

Як уже було зазначено, митне регулювання сьогодні є однією з основних сфер державного регулювання. Це пов'язано з тим, що інтенсивний розвиток ринкових відносин, зростання обсягу зовнішньої торгівлі, інтенсифікація

імпортно-експортних операцій, посилення економічного співробітництва на міжнародній арені та процеси світової інтеграції вимагають покращення контролю на кордонах. Безсумнівно, митна безпека держави залежить від ступеня результативності митного регулювання, основною метою якого є надійний захист економічних інтересів країни і відстоювання найважливіших потреб та інтересів населення, регіону і держави на тлі внутрішніх і зовнішніх загроз, які породжені зовнішньоекономічною діяльністю.

Початок повномасштабної війни між Україною та росією вплинув на усі сфери життя суспільства, наголошуючи на винятковій важливості митного регулювання як стратегічної складової в економічному захисті країни. Митні органи, поставши на передній лінії економічного фронту, прийняли на себе істотні виклики та завдання, які вимагали рішучих та результативних рішень.

Сьогодні об'єктивні передумови ефективного митного регулювання потребують детального аналізу багатьох аспектів. Цей аналіз має включати не лише своєчасне та адекватне реагування на зовнішні загрози, а й комплексне забезпечення митної безпеки та захист національних митних інтересів. Це і вдосконалення нормативно-правової бази, і визначення митних інтересів, і розробка системи індикаторів для оцінки рівня митної безпеки, і вирішення низки питань, прямо чи опосередковано пов'язаних із системою заходів та інструментів її забезпечення.

Митна система країни за умов воєнних дій швидко адаптувалася, ставши однією з визначальних сфер контролю за переміщенням товарів і послуг через кордон. Нові підходи в геополітичному середовищі змусили митну службу переосмислити свої стратегії, зробити переорієнтацію пріоритетів та здійснити мобілізацію ресурсів, забезпечивши ефективне функціонування в умовах нестабільної економіки.

Важливо зазначити, що «в умовах воєнного стану визначення ефективності митного регулювання реалізується у складних умовах через вплив як макроекономічних факторів, так і глобальної політики. Порушуються питання не лише митного регулювання суб'єктів ЗЕД країн-агресорів, зокрема абсолютне

блокування будь-яких економічних та фінансових відносин, але й забезпечення балансування інтересів України та країн-партнерів. Одним із основних інструментів забезпечення захисту митних інтересів кожної держави є митні платежі, зокрема мито, акцизний податок, ПДВ, які виступають не лише інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, але й вагомим джерелом формування доходів Державного бюджету України. Митні платежі в Україні належать до категорії непрямих податків, які є складовою частиною системи оподаткування операцій ЗЕД. Така приналежність надає митним платежам особливого фіскального значення, адже їх платником є споживач, на котрого перекладається сплата зазначених податків шляхом надбавки до ціни. Базуючись на Положенні Митного кодексу України, стаття 4, пункт 27, до митних платежів відносимо ПДВ з ввезених на митну територію України товарів, акцизний податок з ввезених на митну територію України товарів і мито» [14, с. 114-115].

Важливість управління митними платежами частково зумовлена тією роллю, яку вони відіграють, формуючи податкові надходження та загальні доходи бюджету країни. Тому в процесі оцінювання фіскальної ефективності оподаткування експортно-імпортних операцій необхідно визначити частку митних платежів у доходах бюджету (рис. 2.4).

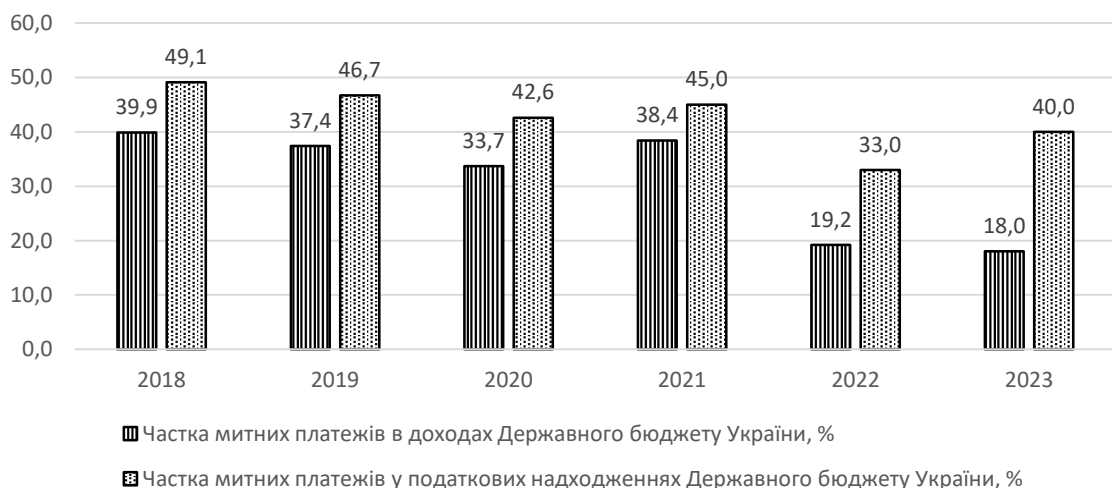

Рис. 2.4. Частка митних платежів в доходах та податкових надходженнях Державного бюджету України у 2018–2023 роках, %

Джерело: складено автором за [10].

Аналіз наведених вище даних свідчить, що фіскальне значення митних

платежів в Україні є досить велике. Питома вага митних платежів в доходах Державного бюджету України становить приблизно 40%, тоді як у розвинених країнах світу – близько 30%, це свідчить про те, що наша країна багато імпортує, тобто національна економіка має високу залежність від імпорту. Розглядаючи частку митних платежів в складі податкових надходжень, зауважимо, що в аналізованому періоді в середньому, за винятком 2022 і 2023 рр., вона мала значення 45%, це при тому, що в провідних країнах світу – понад 60%. Тенденція в напрямку зниження частки аналізованих показників спостерігалась у період з 2018 по 2020 роки, причиною чого стали наявні проблеми загалом в економіці держави і недоліки у роботі митних органів зокрема. Разом із цим, необхідно зазначити, що зниження цих показників в 2020 р. було зумовлене пандемією COVID-19, яка сильно повпливала на зниження темпів світової зовнішньоекономічної діяльності та стала причиною значного спаду обсягів імпорту товарів в більшості країн світу. Хоча зовнішньоекономічна активність у 2021 р. поживилась та, як наслідок, збільшилися надходження митних платежів у бюджет держави, в 2022 році значення обох показників стрімко впали, внаслідок спричиненої росією війни в Україні. 2023 рік відзначився сповільненням темпів скорочення забезпеченості Державного бюджету України митними платежами у порівнянні з 2022 р. Частка митних платежів у податкових надходженнях зросла в 2023 році на 7%, що засвідчує відновлення фіскальної ролі митних платежів в загальних доходах.

В табл. 2.2 наведено динаміку та структуру надходження митних платежів в Україні протягом 2018 – 2023 років.

При ситуації коли питома вага митних платежів в податкових надходженнях і загальних доходах Державного бюджету України зменшилася періоді, що досліджувався, дані табл. 2.2 показують нестійку динаміку по зростанню надходжень митних платежів у Державний бюджет України. Це зумовлено введенням заходів по стабілізації ситуації, таких як пільгове оподаткування критичних товарів і послуг, які імпортували суб'єкти господарювання в 2022 та 2023 роках й коливанням курсу національної валюти.

Зниження аналізованих показників у 2020 і 2022 рр. спричинене «скороченням обсягів оподаткованого імпорту в доларах США, зокрема, у 2020 році на 9,44% порівняно з 2019 роком через спалах пандемії коронавірусу, що призвело до зменшення надходжень ПДВ та, як наслідок, зменшення загального обсягу митних платежів. У 2022 році обсяг сплачених платежів з імпорту порівняно з 2021 зменшився на 49% внаслідок прийняття стабілізаційних заходів уряду щодо зазначених вище пільгових умов оподаткування, запроваджених у період початку повномасштабного вторгнення росії в Україну» [14, с. 115-116].

Таблиця 2.2

Динаміка та структура надходження митних платежів в Україні у 2018 – 2023 рр.

Показники/Роки	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
Загальна сума митних надходжень, млн дол.	13673,8	100,0	14550,6	100,0	13454,9	100,0	17933,7	100,0	9231,5	100,0	6595,9	100,0
Утому числі:												
ПДВ	10786,9	78,9	11191,6	76,9	10141,7	75,4	13930,2	77,7	7782,0	84,3	5237,7	79,4
Акцизний податок	1914,5	14,0	2198,6	15,1	2204,8	16,4	2657,1	14,8	726,0	7,9	781,4	11,9
Мито	972,4	7,1	1160,4	8,0	1108,4	8,2	1346,4	7,5	723,5	7,8	576,8	8,7

Джерело: [14, с. 116].

Обсяги оподаткованого імпорту формуються під час митного оформлення і є важливим фактором у визначенні надходжень митних платежів. Інформація, наведена в табл. 2.3 засвідчує позитивну тенденцію по зростанню оподаткованого імпорту у 2018 – 2019 й у 2021 рр., а це, однозначно, позитивно повпливало на зростання надходжень митних платежів у Державний бюджет України. Зниження аналізованих показників у 2020 р. основним чином стало наслідком скорочення зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку через спалах COVID-19. В продовження негативних тенденцій у 2022 і 2023 рр. у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану мали місце такі події: зниження активності на зовнішньому ринку суб'єктів ЗЕД й обсягу виробництва,

тимчасова вимушена зупинка діяльності деяких митниць, переформатування маршрутів логістики, блокада торговельних морських портів, закриття повітряного простору тощо. Це вплинуло на те, що «обсяги оподаткованого імпорту товарів у 2022 році порівняно з 2021 роком скоротились більше, ніж у 2,7 рази (з 68,2 млн тонн у 2021 році до 25,8 млн тонн у 2022 році). Загалом суттєве зменшення надходжень митних платежів у 2022 році порівняно з 2021 роком відбулось при імпорті: нафти та нафтопродуктів (на 52,8 млрд грн); легкових автомобілів (на 31,9 млрд грн); газів нафтових (на 20,5 млрд грн); вугілля кам'яного, коксу (на 9,8 млрд грн)» [14, с. 116].

Таблиця 2.3

Динаміка обсягу оподаткованого імпорту і коефіцієнтів податкового навантаження на нього в розрізі митних платежів у 2018 – 2023 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Оподаткований імпорт, млрд дол.	52,73	54,57	49,43	67,82	44,00	29,05
Коефіцієнт митного навантаження на імпорт	0,26	0,27	0,27	0,26	0,25	0,22
У тому числі:						
ПДВ	0,20	0,21	0,21	0,21	0,20	0,17
Акцизний податок	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03
Мито	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02

Джерело: [14, с. 116].

У 2018–2021 рр. на один дол. США оподаткованого імпорту припадало в середньому 0,26–0,27 цента митних платежів, що визначало їх податкове навантаження (табл. 2.3). Насамперед це відбулося в результаті здійснення вдалих заходів Державною митною службою України, які були спрямовані на зростання результативності адміністрування митних платежів, зокрема: своєчасне виявлення злочинних схем по ввезенню на митну територію України товарів; підвищення ступеня контролю за податковими пільгами; клопітка робота по визначенню та управлінню ризиками в митній сфері, дієвий контроль правильності визначення оподатковуваної бази, вчасне та достовірне декларування.

Дані табл. 2.3 також засвідчують, що податкове навантаження по кожному

із видів платежів залишилося стабільним у досліджуваному періоді. Найбільший тиск на імпорт чинить ПДВ з імпортованих товарів, що визначається його найвищою ставкою з числа митних платежів. Така тенденція в Україні не є винятком, адже притаманна як країнам ЄС, так і країнам Єврозони [6]. Так, у 2018 – 2021 роках цей показник становив 0,21, а в 2022 і 2023 рр. його значення незначно зменшилося. Така ж тенденція спостерігається по акцизному податку з імпортованих товарів, що частково зумовлено діями Уряду, який запровадив пільгове оподаткування, щоб підтримати економіку держави під час війни.

Ще одним із показників, який характеризує митне регулювання є рівень митного навантаження в економіці країни (рис. 2.5).

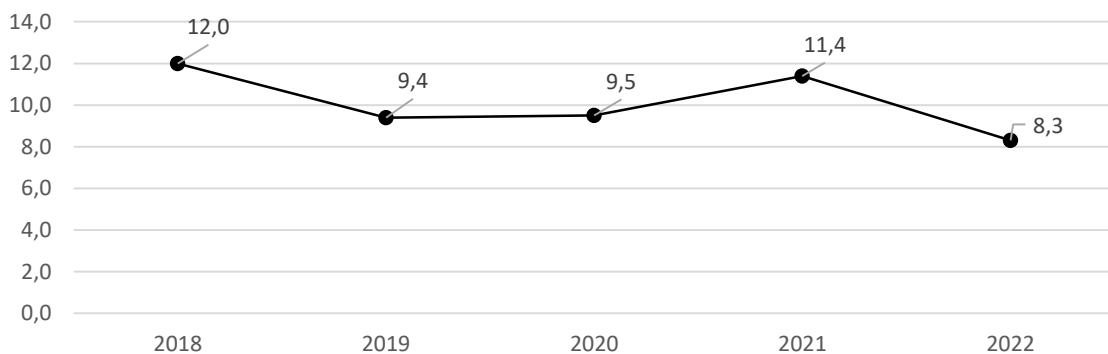

Рис. 2.5. Рівень митного навантаження в Україні у 2018 – 2022 рр., %

Джерело: складено автором за [10; 11].

З даних рис. 2.5 видно, що рівень митного навантаження був найвищим у 2018 р., однак у 2019 р. цей показник різко знизився і залишився майже таким самим і у 2020 р. Ми вважаємо, що причиною цього є не лише проблеми, пов'язані з економікою держави, зокрема такі як: політична нестабільність, високий рівень корупції, недостатньо ефективного реформування, зокрема у митній справі, невважені фіскальна та монетарна політики уряду, а й наявність ряду недоліків в діяльності митних органів України. У 2021 р. відбулося зростання значення аналізованого показника на 1,9%, у порівнянні з 2020 р., що стало результатом збільшення імпорту і, у свою чергу, надходжень у Державний бюджет України. На фоні таких тенденцій, можна стверджувати як про зростання дієвості роботи митних органів, так і про стабілізацію фінансово-економічних відносин після кризи спричиненої пандемією. Падіння рівня митного

навантаження в 2022 р. стало наслідком дестабілізації економіки України, зниження обсягу експортно-імпортних потоків та введення Урядом пільгового оподаткування окремих імпортних товарів та послуг. Таким чином, у 2022 р. досліджуваний показник знизився на 3,1% у порівнянні з 2021 р. до мінімального рівня за весь аналізований період і склав 8,3%. Показник, який характеризує митне навантаження віддзеркалює вагу митного оподаткування в економіці країни. Таким чином, заходи у сфері митного регулювання під час війни покликані стабілізувати економічну та фінансову ситуацію в країні, виокремити та виконати першочергові задачі держави, які мають за мету не тільки фіскалізувати зовнішньоекономічні операції а й забезпечити митну та фінансову безпеку країни.

Отже, ми доходимо до висновку, що довоєнний та воєнний періоди є складними у здійсненні митного регулювання в Україні. Внаслідок пандемії COVID-19 та розпочатої російською федерацією війни було завдано потужних ударів по фінансовій та митній компонентах діяльності держави. Проаналізувавши показники забезпечення митними платежами, можна стверджувати про негативну тенденцію у 2020 та 2022 рр. Однак, у 2023 р. відбулося незначне їх зростання в результаті здійснення більш жорсткої фіскальної політики Урядом. 2022 р. позначився партнерськими відносинами держави й суб'єктів господарювання на фоні запровадження податкових пільг з метою стабілізації економічної ситуації, фінансової та митної безпеки країни.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Світові тенденції та підходи тарифного і нетарифного регулювання

Одним із результатів Уругвайського раунду стали зобов'язання країн знизити тарифи та «прив'язати» свої митні ставки до рівнів, які важко підняти. Поточні переговори в рамках Дохійського порядку денного продовжують зусилля в цьому напрямку щодо доступу до ринків сільського господарства та несільськогосподарських товарів.

Найбільш об'ємними результатами Уругвайського раунду є 22 500 сторінок із переліком зобов'язань окремих країн щодо окремих категорій товарів і послуг. Вони включають зобов'язання знизити та «зв'язати» ставки митних зборів на імпорт товарів. У деяких випадках тарифи знижуються до нуля. Також спостерігається значне збільшення кількості «зв'язаних» тарифів – ставок мита, які прийняті в СОТ і які важко підвищити.

Зниження тарифів у розвинутих країнах було здебільшого поетапним протягом п'яти років, починаючи з 1 січня 1995 року. Результатом стало зниження тарифів на промислову продукцію на 40%, із середнього 6,3% до 3,8%. Вартість імпортової промислової продукції, що підлягає безмитному режиму в розвинених країнах, підскочила з 20% до 44% [36].

Також зменшилася кількість товарів, які обкладаються високими ставками мита. Частка імпорту в розвинені країни з усіх джерел, які стикаються зі ставками тарифів понад 15%, зменшилася з 7% до 5%. Частка експорту країн, що розвиваються, що стикається з митами вище 15% у промислово розвинутих країнах, впала з 9% до 5% [36].

26 березня 1997 року 40 країн, на які припадає понад 92% світової торгівлі

продукцією інформаційних технологій, погодилися скасувати імпорتنі мита та інші збори на цю продукцію до 2000 року (до 2005 року в кількох випадках). Як і з іншими тарифними зобов'язаннями, кожна країна-учасниця застосовує свої зобов'язання однаково до експорту з усіх членів СОТ (тобто на основі режиму найбільшого сприяння), навіть з тих членів, які не взяли зобов'язань.

Розвинені країни збільшили кількість імпорту, тарифні ставки якого є «зв'язаними» (підпадають під зобов'язання) з 78% товарних ліній до 99%. Для країн, що розвиваються, зростання було значним: з 21% до 73%. Країни з перехідною економікою від централізованого планування збільшили свої прив'язки з 73% до 98%. Усе це означає значно вищий рівень безпеки ринку для трейдерів та інвесторів.

Тепер мита на всю сільськогосподарську продукцію зв'язані. Майже всі імпорتنі обмеження, які не мали форми тарифів, наприклад квоти, були перетворені на тарифи – процес, відомий як «тарифікація». Це зробило ринки більш передбачуваними для сільського господарства. Раніше більше 30% сільгосппродукції стикалися з квотами або обмеженнями на імпорт. Першим кроком у «тарифікації» було замінити ці обмеження тарифами, які представляли приблизно такий же рівень захисту. Потім, протягом шести років з 1995 по 2000 рік, ці тарифи поступово знижувалися (період зниження для країн, що розвиваються, закінчився у 2005 році). Зобов'язання щодо доступу до ринку сільського господарства також скасовують попередні заборони на імпорт певних продуктів. Крім того, у списках є зобов'язання країн скоротити внутрішню підтримку та експортні субсидії на сільськогосподарську продукцію.

Таким чином, Уругвайський раунд призвів до ключових системних змін: перехід від ситуації, коли безліч нетарифних заходів перешкоджали потокам торгівлі сільськогосподарською продукцією, до режиму зв'язаного тарифного захисту та зобов'язань щодо скорочення. Ключові аспекти цієї фундаментальної зміни полягали в стимулюванні інвестицій, виробництва та торгівлі в сільському господарстві шляхом:

- створення умов доступу до ринків сільськогосподарської продукції

більш прозорими, передбачуваними та конкурентоспроможними;

- встановлення або зміцнення зв'язку між національними та міжнародними ринками сільськогосподарської продукції;

- більшої орієнтації на ринок для спрямування дефіцитних ресурсів на їх найбільш продуктивне використання як у сільськогосподарському секторі, так і в економіці загалом.

У багатьох випадках тарифи були єдиною формою захисту сільськогосподарської продукції до Уругвайського раунду – раунд призвів до «прив'язування» в СОТ максимального рівня для цих тарифів. Однак для багатьох інших товарів обмеження доступу до ринку передбачали нетарифні бар'єри. Це часто, але не тільки, стосувалося основних сільськогосподарських продуктів помірної зони. Уругвайський раунд переговорів мав на меті усунути такі бар'єри. З цією метою було погоджено «тарифний» пакет, який, серед іншого, передбачав заміну специфічних для сільського господарства нетарифних заходів тарифом, який забезпечує еквівалентний рівень захисту. Тарифи, отримані в результаті процесу тарифікації, становлять у середньому для розвинутих країн-членів приблизно одну п'яту від загальної кількості сільськогосподарських тарифних позицій. Для країн-членів, що розвиваються, ця частка значно менша. Після набрання чинності Угодою про сільське господарство наразі існує заборона на нетарифні заходи, що стосуються сільського господарства, а тарифи практично на всю сільськогосподарську продукцію, що продається на міжнародному ринку, є зв'язаними в СОТ.

Нетарифний бар'єр – це будь-який захід, окрім митного тарифу, який діє як бар'єр для міжнародної торгівлі.

До них належать:

- правила: будь-які правила, які диктують, як продукт можна виробляти, обробляти чи рекламувати

- правила походження: правила, які вимагають підтвердження того, в якій країні були вироблені товари

- квоти: правила, які обмежують кількість певного продукту, який можна

продати на ринку.

Нетарифні бар'єри можуть бути більш обмежувальними для торгівлі, ніж фактичні тарифи. У другій половині 20 століття багатосторонні торговельні раунди різко знизили тарифи. У 1949 році США стягували середнє мито 33,9%. Сьогодні це 3,5%. У ЄС – 5,3%, а в Китаї – 9,5% [35].

За винятком кількох чутливих товарів, тарифи на які залишаються високими, сьогодні справжньою перешкодою для міжнародної торгівлі є нетарифні бар'єри. Дослідження торговельної політики 91 країни у 2009 році виявило, що нетарифні бар'єри були еквівалентні 12% тарифному бар'єру у всій вибірці. Конференція ООН з торгівлі та розвитку виявила, що нетарифні бар'єри вдвічі більше, ніж тарифи, сприяють загальному обмеженню доступу до ринку.

Такі торговельні угоди, як Всеосяжна економічна та торгова угода (СЕТА) і Трансатлантичне партнерство з торгівлі та інвестицій (ТТІР), дедалі більше зосереджуються на зниженні нетарифних бар'єрів, таких як регулювання та вимоги до інтелектуальної власності, а також на зниженні тарифів.

Наприклад, під час переговорів про ТТІР ЄС мав на меті скасувати 1,25% мита США на автомобілі. Але більш важливими були нетарифні бар'єри, які додали 26 – 27% вартості продажу автомобілів у США. Погляд ЄС полягав у тому, що комплексна торгова угода, така як ТТІР, повинна скоротити ці витрати до 15% [35].

На рівні СОТ діє Угода про технічні бар'єри в торгівлі (ТВТ), яка спрямована на те, щоб технічні регламенти, стандарти та процедури оцінки відповідності були недискримінаційними та не створювали непотрібних перешкод для торгівлі. У той же час вона визнає право членів СОТ здійснювати заходи для досягнення законних цілей політики, таких як захист здоров'я та безпеки людей або захист навколишнього середовища. Угода ТВТ наполегливо заохочує членів засновувати свої заходи на міжнародних стандартах як засобу сприяння торгівлі. Завдяки положенням про прозорість вона також прагне створити передбачуване торгове середовище.

Члени СОТ використовують Комітет з технічних бар'єрів у торгівлі (STCs)

для обговорення конкретних проблем торгівлі, пов'язаних із конкретними законами, правилами чи процедурами, які впливають на їхню торгівлю. Зазвичай у відповідь на сповіщення учасники піднімають STCs, щоб дізнатися більше про сферу застосування та впровадження правил один одного у світлі зобов'язань ТВТ. Обговорення здебільшого стосується заходів, які ще знаходяться в розробці (чернетки), але також можуть стосуватися впровадження існуючих заходів. STCs може допомогти вирішити торговельні суперечки, не вдаючись до офіційних суперечок у СОТ.

Члени обмінюються досвідом щодо впровадження Угоди, щоб зробити її впровадження ефективнішим. Ця дискусія обертається навколо загальних, наскрізних тем, включаючи прозорість, стандарти, оцінку відповідності та належну практику регулювання.

Одним із видів нетарифних обмежень є ліцензування імпорту. Незважаючи на те, що зараз ліцензії використовуються менш широко, ніж у минулому, системи ліцензування імпорту підпадають під дію правил СОТ. В Угоді про процедури ліцензування імпорту зазначено, що ліцензування імпорту має бути простим, прозорим і передбачуваним. Наприклад, угода вимагає від урядів публікувати достатню інформацію, щоб торговці знали, як і чому надаються ліцензії. Вона також описує, як країни повинні повідомляти СОТ, коли вони запроваджують нові процедури ліцензування імпорту або змінюють існуючі процедури. Угода пропонує вказівки щодо того, як уряди повинні оцінювати заявки на отримання ліцензій.

Деякі ліцензії видаються автоматично, якщо виконуються певні умови. Угода встановлює критерії для автоматичного ліцензування, щоб використовувані процедури не обмежували торгівлю. Інші ліцензії не видаються автоматично. Тут угода намагається звести до мінімуму тягар імпортерів щодо подання заявок на отримання ліцензій, щоб адміністративна робота сама по собі не обмежувала та не спотворювала імпорту. Угода передбачає, що агентства, які займаються ліцензуванням, зазвичай не повинні займати більше 30 днів для розгляду заявки – 60 днів, якщо всі заявки розглядаються одночасно.

3.2. Пріоритети митного регулювання в Україні

Вступ до СОТ, призвів до лібералізації зовнішньої торгівлі України та став початковим етапом для вітчизняних товаровиробників інтеграції у міжнародні ланцюги формування доданої вартості. Ефективність митної політики впливає на використання наявних порівняльних переваг окремих галузей з метою збільшення товарообігу на світових ринках, що особливо актуалізується в умовах євроінтеграції, яка активізувалась після підписання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною і ЄС. Саме тому важливе значення відводиться впровадженню в Україні міжнародного досвіду митно-тарифного регулювання та визначенню напрямів його вдосконалення в умовах членства України в СОТ та Асоціації з Європейським Союзом.

Угода про застосування поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі впливає на експортно-імпорتنі операції шляхом зменшення тарифів у торгівлі між Україною і ЄС, а також в результаті прийняття норм котрі гармонізують українське законодавство, нормативи, стандарти та технологічні методи з нормативною базою ЄС, тобто відбувається зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів у сфері ЗЕД.

Проте «історично саме митно-тарифному регулюванню (встановленню імпорتنих та експортних тарифів) надається ключове значення СОТ та створеними під її егідою регіональних торговельних угод, до яких належить і ЄС. Проте безконтрольне зниження чи підвищення може призвести до надлишку імпорتنих товарів на внутрішньому ринку або економічної ізоляції країни. Тому митно-тарифна політика повинна завжди бути виваженою» [32].

В розвинених країн митно-тарифне регулювання здійснюється відповідно до норм і правил СОТ. З метою стимулювання припливу капіталу оподаткуванню підлягає лише імпорт, натомість експортне мито для них заборонене відповідно до умов Найробської міністерської конференції СОТ. Розвиваючи власну промисловість ці країни встановлюють вищі ставки мита на

імпорт готової продукції, ніж на сировину, з якої її виготовляють. Наприклад, «в Індонезії, якщо експортер надає план експорту із вказанням використання імпорتنних матеріалів, і банківських гарантій, то імпортер звільняється від сплати мита, яке сплачує експортер у тому випадку, якщо не вивезе 85% продукції у встановлені терміни. Ставки імпортного мита на продукцію з високою та низькою доданою вартістю більше в декілька разів: в Японії рівень митного обкладення готової продукції більший за рівень ставок на імпорт сировини у 10,8 разів, в ЄС – у 7,7, у США – у 7,1, у Чехії – 4,5, у Польщі – 2,8, у Тунісі – 1,5. Чим меншою є тарифна ескалація, тим зазвичай нижчим є рівень розвитку країни» [23]. Багато розвинутих країн теж активно використовують тарифне квотування і нетарифне регулювання загалом. Країни Центральної та Східної Європи вели митно-тарифну політику на шляху євроінтеграції, яка характеризувалась такими спільними рисами, як:

- жорсткі підходи на перемовинах про вступ у СОТ, які забезпечили прийнятний рівень ставок мита та відстоюють національні інтереси;
- режим найбільшого сприяння для функціонування сільського господарства та формування чинників для його захисту в умовах членства в СОТ;
- використання інструментів протекціонізму на стадіях швидкого зростання економіки з подальшим поступовим зменшенням ставок мита;
- використання спеціальних механізмів захисту і тарифних квот.

Однак перелічені вище можливості втрачені для України, адже вона уже стала членом СОТ і підписала угоду про Асоціацію з ЄС, згідно з якими взяла на себе зобов'язання про високий рівень лібералізації національного митно-тарифного регулювання. Відповідно, уряд країни змушений діяти відповідно до цих зобов'язань.

Частиною 5 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС «Торгівля та торговельні питання» передбачено зниження або елімінація митних тарифів на протязі 3-10-років по 97% тарифних ліній. В межах Угоди про асоціацію з ЄС лібералізація митно-тарифного регулювання загалом асиметрична на користь України (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Середньоарифметичні ставки ввізного мита в Україні та ЄС до і після
набуття чинності Угодою про асоціацію**

Товарна група	Середньоарифметичні ставки імпортного мита, %					
	Балова ставка		З моменту набуття чинності Угоди		По закінченні перехідного періоду	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Продовольчі товари	9,2	19,8	6,8	0,6	1,4	0,2
Непродовольчі товари	3,7	3,9	1,1	0,5	0,0	0,0
За всіма товарами	5,0	7,6	2,4	0,5	0,3	0,1

Джерело: [32].

В. Андрійчук провів аналіз тарифних індексів обмеження торгівлі, який доводить, «що тарифна лібералізація митно-тарифного регулювання в контексті Угоди про асоціацію є асиметричним на користь ЄС. Тарифний індекс обмеження торгівлі відповідно до базових ставок становив для ЄС – 4,71% і для України – 4,01%, а по закінченні перехідного періоду буде ставити 3,48% та 0,46% відповідно. Зокрема виробництво продовольчих товарів буде у 4,4 рази більше захищеною в ЄС, ніж в Україні, що обумовлено встановленням ЄС розгалуженої системи тарифних квот щодо українського експорту на відміну від України» [2].

Угода про асоціацію з ЄС істотно зменшила обсяг «тарифних вод», тобто різницю між зв'язаними і діючими тарифами, що створює простір у застосуванні митно-тарифного регулювання у випадку настання криз в економіці держави. Для розвинутих країн «середній розмір зв'язаних тарифів складає 4,7%, реальний рівень – 2,0%, країн Східної Азії – 14,6 і 4,2%, країн Близького Сходу і Північної Африки – 17,0 і 7,5%. Рівень зв'язаного тарифу України наразі складає 5,8%, діючого – 4,5%, тобто менший тільки у 1,3, тобто наразі простір для здійснення митно-тарифного регулювання в Україні є на одному рівні з країнами Тропічної Африки (21,8% та 16,9%)» [23]. Однак зв'язані тарифні ставки в Україні, на відміну від країн Тропічної Африки, встановлено майже на тому ж рівні, що й у розвинутих країнах, хоча рівень її економічного розвитку та добробуту громадян значно відстає.

Згідно з Угодою про зону вільної торгівлі з ЄС до українських товарів не застосовується практика збільшення тарифних ставок зі зростанням доданої вартості. Як уже вище зазначалось, «ставки мита на сировину та готову продукцію розрізняється в ЄС у 7,7 разів, а в Україні – тільки у 3,2 рази. Після набуття чинності Угодою поступово ця диспропорція щодо непродовольчих товарів буде зовсім елімінована. Проте слід зазначити, що ринок ЄС регулюється також використанням цілої низки нетарифних методів, що перешкоджає українському експорту. За даними Світового банку, індекс обмеження торгівлі ЄС складає 5,6%: для продовольчої продукції – 33,6%, для непродовольчої – 3,4%» [23]. Тому, на можливість використовувати Україною переваг Угоди про асоціацію впливає не тільки митно-тарифна лібералізація, але й реформи по приведенню якості продукції у відповідність нормам і стандартам ЄС, з метою ліквідації нетарифних обмежень експорту на ринок ЄС.

Для України актуальним є досвід країн ЄС, а особливо Польщі щодо митно-тарифного регулювання в контексті Асоціації з ЄС. Як і ці країни, Україна має використовувати механізми митно-тарифного регулювання, які відповідають принципам СОТ та ЄС і водночас захищають чутливі види діяльності національної економіки (машинобудування, сільське господарство, харчову промисловість), тому їй необхідно переглянути свої угоди з ЄС та запровадити системи запобігання ризикам та митним порушенням при здійсненні імпортно-експортних операцій.

Україні також необхідно переглянути номенклатуру товарів, яка більш розгалужена, ніж у розвинених країнах, що сприяє зловживанням з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які декларують товари під різними кодами, щоб сплачувати менше митних платежів. Виходячи з цього, слід рухатися до гармонізованої європейської системи ідентифікації та кодування товарів, як це передбачено Угодою про асоціацію з ЄС. Зокрема, Україні був би корисний досвід Японії щодо звуження переліку товарів для зменшення корупції в митних органах.

Дієва гармонізація законодавства України у сфері митної справи

перетворить митну адміністрацію на регуляторну, а не фіскальну інституцію. У розвинених країнах надходження від ввізного мита становлять близько 0,3%, що пояснюється пріоритетністю регуляторної функції митних адміністрацій.

Як стверджує А. Шолом «ставки імпортного мита на сировину та готову продукцію у середньому різняться у 3,5 рази, що цілком відповідає країнам Центральної та Східної Європи. Основний недолік сучасної системи державного управління експортно-імпортними операціями в Україні обумовлений розглядом митно-тарифного регулювання в якості інструмента для підвищення цін на імпортні товари, тобто захисту національних виробників шляхом надання пріоритету фіскальній функції митних органів» [32]. О. Гребельник «підміняє поняття розвитку системи управління експортно-імпортними операціями поняттям «митної політики», яка включає тільки встановлення певного рівня тарифних ставок на імпорту. Проте основною метою митно-тарифного регулювання є покращення конкурентних переваг країни та розвиток національної промисловості» [8].

Підводячи підсумки, виділимо пріоритети митно-тарифного регулювання в Україні:

1) слід налагодити співпрацю між державним та приватним секторами з метою встановлення обмеженого рівня тарифів, який би сприяв розвитку вразливих видів діяльності економіки України;

2) доцільно посилити діалог з митницями країн-торговельних партнерів України та вжити заходів для виявлення і ліквідації корупційних схем у зовнішньоекономічному секторі;

3) варто забезпечити подальше запровадження та удосконалення системи «єдине вікно» з метою скорочення часу на митне оформлення шляхом електронного декларування та інформаційної допомоги суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, а також надання можливості використання електронного доступу для здійснення імпортно-експортних операцій. Електронне декларування передбачає здійснення митного контролю та оформлення товарів за допомогою подання електронних митних декларацій та

супровідних документів до автоматизованої системи обліку імпорتنих та експортних операцій;

4) встановити єдині тарифні ставки для груп товарів, щодо яких суб'єктами ЗЕД та митними інспекторами зафіксовані порушення;

5) спростити механізми митно-тарифного регулювання базуючись на нормах і правилах ЄС використовуючи досвід країн Центральної та Східної Європи;

6) скоротити перелік пільг по митних платежах, на які претендують деякі суб'єкти ЗЕД;

7) вдосконалити УКТЗЕД та підвищити ефективності класифікації експортованих та імпортованих товарів;

8) переглянути тарифні ставки на базі аналізу імпорتنих та експортних операцій в 2014 – 2021 роках.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження митних аспектів фіскального регулювання ЗЕД ми дійшли до таких найважливіших висновків:

1. Фіскальне регулювання відповідно до форми впливу є непрямим методом державного регулювання, який базований не на застосуванні безпосереднього примусу щодо суб'єктів господарювання, а передбачає використання їх економічних інтересів. При використанні інструментарію фіскальної політики, державою створюються умови, при яких економічні суб'єкти враховують в процесі здійснення своєї діяльності державні інтереси, оскільки це для них стає вигідним, натомість не вигідною є опортуністична поведінка.

2. Фіскальне регулювання ЗЕД базується на застосуванні митних платежів: мита, акцизного податку та ПДВ. Інструменти та важелі фіскального регулювання є дієвими засобами досягнення встановлених завдань відповідно до обраного зовнішньоекономічного режиму. З урахуванням кожної конкретної ситуації державні органи управління повинні вибирати ті чи інші інструменти (чи їх комбінацію), зважаючи на їхню дієвість, а також соціально-економічні умови розвитку держави.

Система фіскального регулювання ЗЕД має регулярно оновлюватися відповідно до змін у соціально-економічному розвитку та економічній політиці країни. Відсутність такої послідовності призводить до деструктивних процесів, характерних для зовнішньоекономічних відносин України. Основною причиною цього є неадекватність існуючої системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на етапі переходу до ринкової економіки.

3. За даними 2022 року відбулося перевищення імпорту над експортом товарів приблизно на 25%, або на 11 160,2 млн. дол. США, що зумовлено початком війни в Україні.

У 2018 – 2022 роках спостерігалася загальна тенденція зниження обсягу товарів, які експортувалися. Відзначаємо два переломні моменти: 2020 рік – початок пандемії COVID-19 та 2022 рік – початок повномасштабної війни росії

проти України. Як тільки Україна почала відновлюватися після пандемії, у 2021 році відбулося зростання експорту усіх наведених в дослідженні товарів, а у 2022 році, з початком воєнних дій, зовнішній попит впав на всі товари (окрім плодів і насіння олійних культур, які майже вдвічі більше були представлені на експорт).

4. Питома вага митних платежів в доходах Державного бюджету України становить приблизно 40%, тоді як у розвинених країнах світу – близько 30%, це свідчить про те, що наша країна багато імпортує, тобто національна економіка має високу залежність від імпорту. Розглядаючи частку митних платежів в складі податкових надходжень, зауважимо, що в аналізованому періоді в середньому, за винятком 2022 і 2023 рр., вона мала значення 45%, це при тому, що в провідних країнах світу – понад 60%.

Довоєнний та воєнний періоди є складними у здійсненні митного регулювання в Україні. Внаслідок пандемії COVID-19 та розпочатої російською федерацією війни було завдано потужних ударів по фінансовій та митній компонентах діяльності держави. Проаналізувавши показники забезпечення митними платежами, можна стверджувати про негативну тенденцію у 2020 та 2022 рр. Однак, у 2023 р. відбулося незначне їх зростання в результаті здійснення більш жорсткої фіскальної політики Урядом. 2022 р. позначився партнерськими відносинами держави й суб'єктів господарювання на фоні запровадження податкових пільг з метою стабілізації економічної ситуації, фінансової та митної безпеки країни.

5. В межах функціонування СОТ ведеться активна політики регулювання митних тарифів та нетарифних бар'єрів. Результатом Уругвайського раунду СОТ стало зниження тарифів на промислову продукцію на 40%, із середнього 6,3% до 3,8%.

Дослідження торговельної політики 91 країни у 2009 році виявило, що нетарифні бар'єри були еквівалентні 12% тарифному бар'єру у всій вибірці. Конференція ООН з торгівлі та розвитку виявила, що нетарифні бар'єри вдвічі більше, ніж тарифи, сприяють загальному обмеженню доступу до ринку.

6. Найважливішими пріоритети митно-тарифного регулювання в Україні є:

1) слід налагодити співпрацю між державним та приватним секторами з метою встановлення обмеженого рівня тарифів, який би сприяв розвитку вразливих видів діяльності економіки України;

2) доцільно посилити діалог з митницями країн-торговельних партнерів України та вжити заходів для виявлення і ліквідації корупційних схем у зовнішньоекономічному секторі;

3) варто забезпечити подальше запровадження та удосконалення системи «єдине вікно» з метою скорочення часу на митне оформлення шляхом електронного декларування та інформаційної допомоги суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, а також надання можливості використання електронного доступу для здійснення імпортно-експортних операцій. Електронне декларування передбачає здійснення митного контролю та оформлення товарів за допомогою подання електронних митних декларацій та супровідних документів до автоматизованої системи обліку імпортних та експортних операцій;

4) встановити єдині тарифні ставки для груп товарів, щодо яких суб'єктами ЗЕД та митними інспекторами зафіксовані порушення;

5) спростити механізми митно-тарифного регулювання базуючись на нормах і правилах ЄС використовуючи досвід країн Центральної та Східної Європи;

6) скоротити перелік пільг по митних платежах, на які претендують деякі суб'єкти ЗЕД;

7) вдосконалити УКТЗЕД та підвищити ефективності класифікації експортованих та імпортованих товарів;

8) переглянути тарифні ставки на базі аналізу імпортних та експортних операцій в 2014 – 2021 роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбрик Л. П. Розбудова фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 232 с.
2. Андрійчук В.Г., Іванов Є.І. Вплив угоди про асоціацію між Україною та ЄС на митно-тарифне регулювання і зовнішньоторговельний режим сторін. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. №3. С. 4-15.
3. Валігура В. А. Сучасні тенденції гармонізації ПДВ у країнах Європейського Союзу. *Фінанси України*. 2022. № 3. С. 22-37.
4. Герчаківський С. Д. Митне адміністрування. Навчально-метод. посібник. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ЗУНУ», 2020. 352 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45654>
5. Герчаківський С. Д., Сідляр В. В. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 280 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45652>
6. Гончаренко І., Дудченко Н., Жук В. Особливості непрямого оподаткування в країнах ЄС. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. № 3 (50). С. 42–51.
7. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: підручник. К.: Вид-во Центр навчальної літератури, 2005. 696 с.
8. Гребельник О.П. Митна справа: підручник. 3-тє видання. К.: ЦУЛ, 2010. 472 с.
9. Дем'янчук І. А. Турбулентність економіки як домінанта фіскальної політики держави. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2011. № 4 (55). С. 45-51.
10. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>
11. Динаміка ВВП протягом 2018–2022 рр. / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gd>
12. Експрес-випуск «Зовнішня торгівля товарами за 2023 рік» / Державна

служба статистики України. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ukrstat.gov.ua%2Fexpress%2Fexpr2024%2F02%2F04.docx&wdOrigin=BROWSELINK>

gov.ua%2Fexpress%2Fexpr2024%2F02%2F04.docx&wdOrigin=BROWSELINK

13. Єфімова Г.В., Побережець О.О. Зовнішньоекономічна діяльність України в умовах воєнного стану. *Economic synergy*. 2024. №2 (12). С. 63-84.

14. Захожай К. В., Рудик Н. В., Сивульська Н. М. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки*. 2024. № 1 (59). С. 112-120.

15. Зовнішня торгівля товарами України у 2023 році. Дія.Бізнес. Експортний напрям. 10.09.2024. URL: https://export.gov.ua/news/5170-zovnishnia_torgivlia_tovarami_ukraini_u_2023_rotsi

16. Кашперська А. І., Яцюк О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Бізнес інформ*. 2024. № 5. С. 32-42

17. Крисоватий А. І. Оподаткування і ринок: умови і можливості поєднання. Тернопіль: Вид-во Карп Юка, 2000. 246 с.

18. Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система: навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, 2004. 331 с.

19. Кузуб В. З якими країнами Європи Україна торгує найбільше. Аналітичний портал «Слово і діло». 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/15/infografika/ekonomika/yakumu-krayinamy-yevropy-ukrayina-torhuye-najbilshe>

20. Мельник Т., Ковальова М. Зовнішня торгівля України у контексті процедури спільного транзиту. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 5. С. 4–17.

21. Митний кодекс України від 13.03. 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

22. Огляд зовнішньої торгівлі України товарами у січні-вересні 2023 року. Федерація роботодавців України. URL: https://fru.ua/images/doc/analitics/2023/Ogliad_ZED_9_2023.pdf

23. Офіційний сайт Світового банку URL: <http://data.worldbank.org>
24. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: <http://wto.org>
25. Паєнтко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL: <http://www.economy-nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659>
26. Повна свобода торгівлі з ЄС діятиме до червня 2025 року – Мінекономіки. LIGA ZAKON. URL: https://buh.ligazakon.net/news/227715_povna-svoboda-torgivl-z-s-dyatiime-do-cheravnua-2025-roku--mneconomki
27. Сильне плече аграріїв. За вісім місяців 2023-го агросектор приніс Україні у п'ять разів більше виручки, ніж металургія. Які країни купують українське? Forbes. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/silne-pleche-agrariiv-za-visim-misyatsiv-2023-go-agrosektorprinis-ukraini-u-pyat-raziv-bilshe-viruchki-nizh-metalurgiya-zagalommi-eksportovali-tovariv-na-245-mlrd-yaki-kraini-kupuuyut-ukrainskedosli-11102023-16579>
28. Україна у цифрах. 2022. Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2023. 34 с. URL: <http://surl.li/bktcuz>
29. Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период: монография. / под ред. к.э.н., проф. А. Д. Данилова. К.: ООО «ДКС центр», 2011. 242 с.
30. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3 т. / за ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. Т. 2: Механізм грошового та фондових ринків і їх вплив на розвиток економіки України. К.: Фенікс, 2008. 442 с.
31. Франчук В. І., Шупрудько Н. В. Фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності як функція економічної безпеки України: теретико-прикладні аспекти: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 240 с.
32. Шолом А. С. Пріоритетні напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2024. №3. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3345>
33. Шупрудько І.А. Прагматизм фіскального регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*.

2018. Том. 23. Вып. 4 (69). С. 29-33.

34. Avinash Dixit. Handbook of Public Economics. Chapter 06 «Taxation open Economies». 1985. Vol. 1. P. 313-374.

35. Non-tariff barriers. URL:
<https://www.instituteforgovernment.org.uk/article/explainer/non-tariff-barriers>.

36. Tariffs: more bindings and closer to zero. URL:
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm#con

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра Фінансів ім. С.І. Юрія**

КАРПА Тарас Григорович

**ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: МИТНІ АСПЕКТИ**

Спеціальність: 072 фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок

Освітньо-професійна програма: митна справа

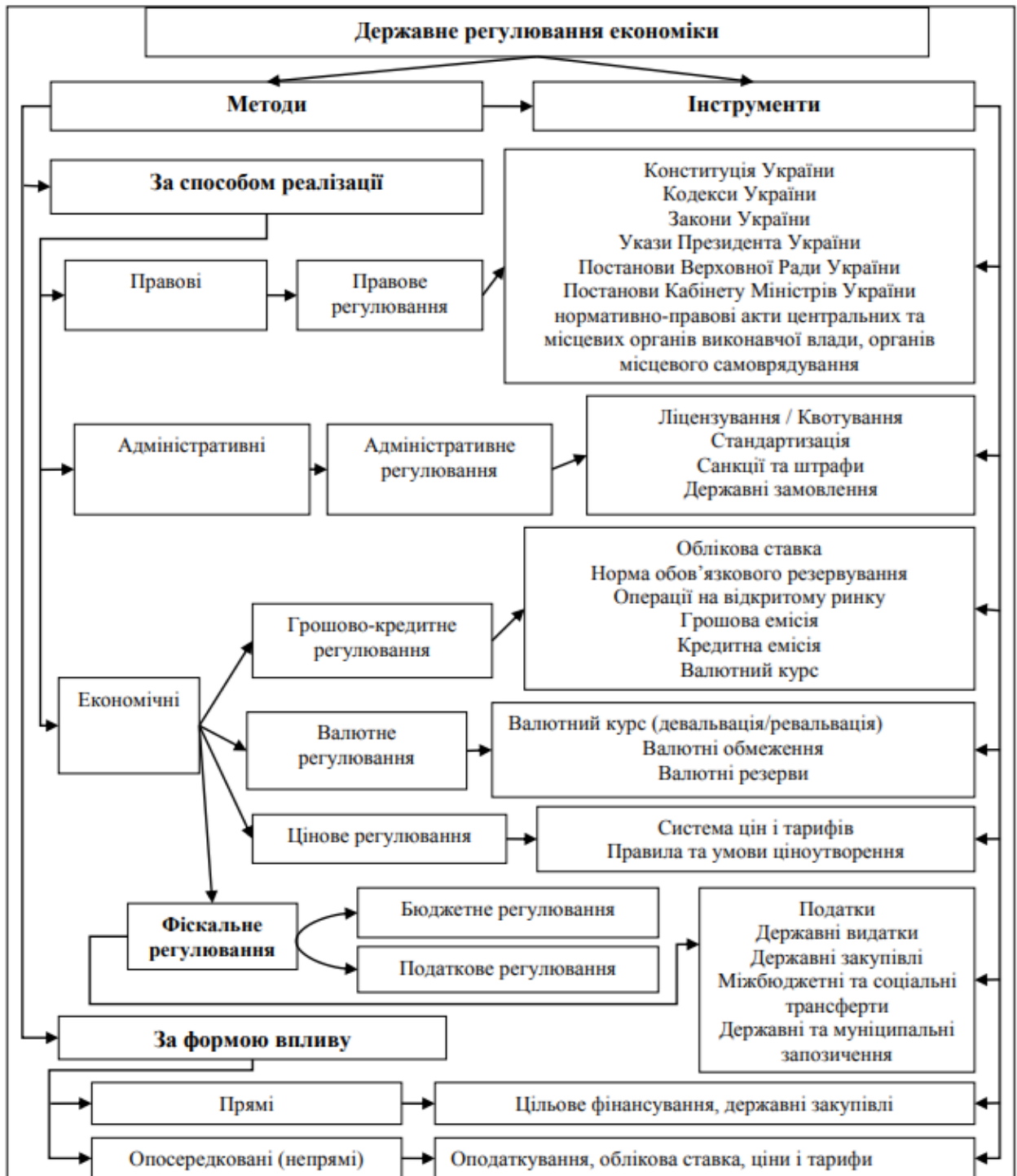
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Частина 2

ДОДАТКИ

Додаток А

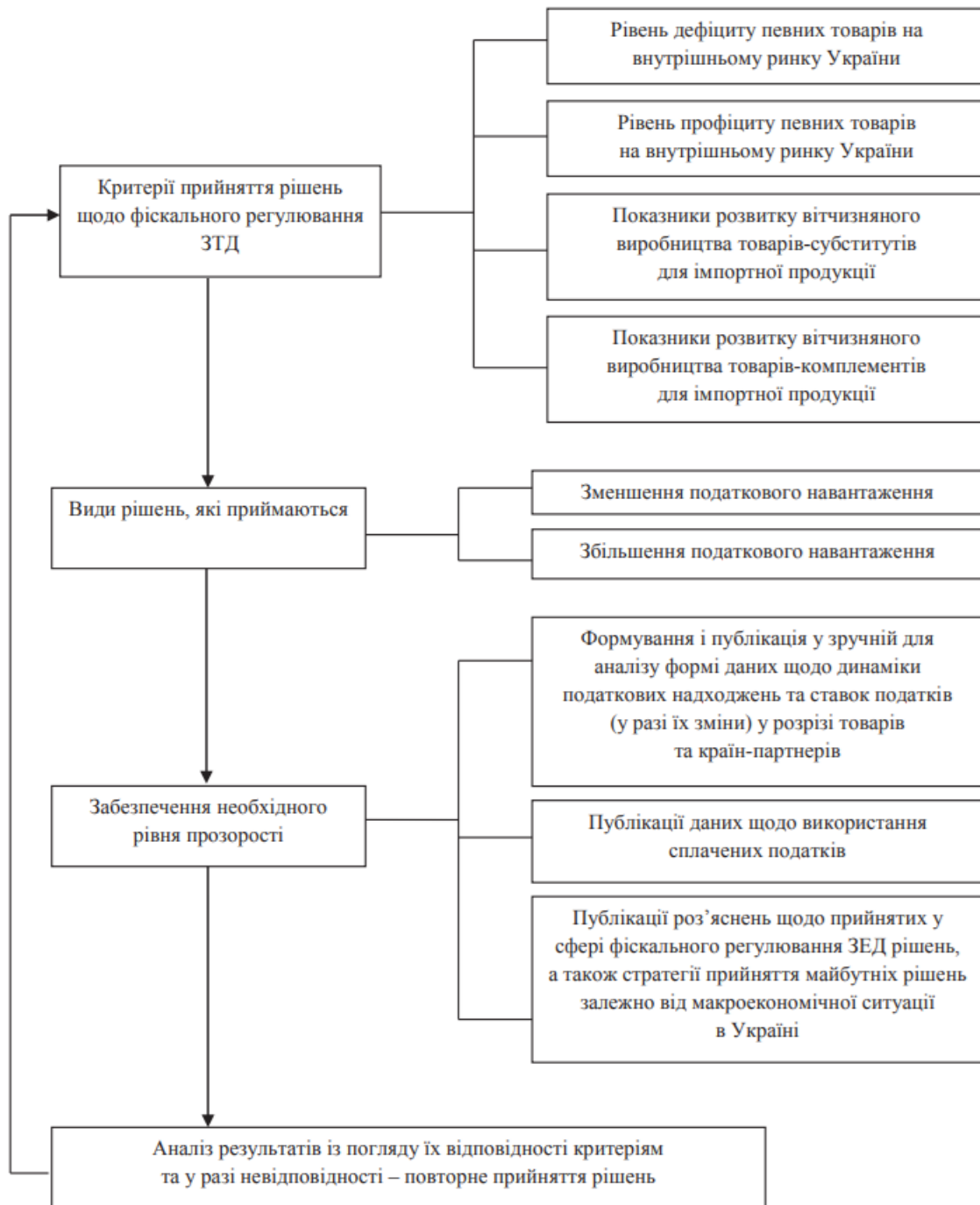
Місце фіскального регулювання в системі методів державного регулювання економіки.

Джерело: [1].

Додаток Б

Послідовність реалізації політики фіскального регулювання ЗЕД

Джерело: [33, с. 32].

Додаток В

**Статистичні дані щодо експортно-імпортних операцій в Україні у 2018 –
2022 роках**

№ з/п	Загальні показники експортно-імпортних операцій	Вартість товарів, млн дол. США				
		2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
<i>I. Експорт</i>						
1	Зернові культури	7240,6	9633,3	9410,7	12341,7	9108,2
2	Жири та олії тваринного або рослинного походження	4496,5	4732,2	5746,9	7039,7	5948,6
3	Чорні метали	9937,0	8736,0	7690,6	13945,7	4532,4
4	Насіння і плоди олійних рослин	-	-	-	2435,3	3757,7
5	Руди, шлак і зола	3035,3	3590,2	4420,7	7112,5	3079,7
6	Електричні машини	2930,4	2772,0	2572,4	3137,8	2557,3
7	Реактори ядерні, котли, машини	-	-	1914,2	-	-
8	Інші товари	19695,2	20590,9	17436,3	-	15151,8
<i>II. Імпорт</i>						
1	Палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки	13398,6	12172,5	7982,4	14330,1	12811,1
2	Засоби наземного транспорту, крім залізничного	4222,8	5796,7	5506,7	7074,2	5227,9
3	Електричні машини	5479,3	6654,7	5476,2	6207,1	4959,5
4	Реактори ядерні, котли, машини	-	-	6076,5	7999,4	4199,7
5	Пластмаси, полімерні матеріали	2701,1	2638,8	2475,8	3594,8	2469,6
6	Фармацевтична продукція	-	-	2523,2	3058,0	1856,2
7	Механічні машини	6475,9	6658,1	-	-	-
8	Інші товари	24909,9	26879,4	24295,2	-	23771,7

Джерело: [16, с. 36].

Додаток Д

Товарна структура експортно-імпортних операцій в Україні у 2023 р.

Топ-10 позицій експорту України			Топ-10 позицій імпорту України		
	млрд дол.	% до Загального обсягу		млрд дол.	% до Загального обсягу
Зернові культури	8,3	23,0	Паливна продукція	10,4	16,3
Тваринні, рослинні жири та олії	5,7	15,6	Наземний транспорт, літальні апарати	7,8	12,3
Готові харчові продукти	3,3	9,0	Продукція хімічної промисловості	7,4	11,7
Чорні метали	2,7	7,3	Електричні машини	6,0	9,4
Мінеральні продукти	2,4	6,7	Реактори ядерні, котли	5,3	8,3
Електричні машини	1,7	4,6	Полімерні матеріали, пластмаси	3,7	5,9
Деревина і вироби з неї	1,5	4,1	Недорогоцінні метали	3,4	5,3
Різні промислові товари	0,9	2,6	Готові харчові продукти	3,3	5,1
Продукція хімічної промисловості	0,9	2,5	Текстильна продукція	2,4	3,8
Текстильна продукція	0,4	1,0	Фармацевтична продукція	2,1	3,4

Джерело: [13, с. 73].